



**Univerzita Palackého v Olomouci**

Pedagogická fakulta

**Genderové aspekty v historickém kontextu  
a edukačním procesu**

Tomáš Hubálek

Olomouc 2017



## Obsah

Úvod .....	4
1 Terminologické vymezení pojmů .....	5
1.1 Gender .....	5
1.2 Genderová identita .....	5
1.3 Socializace .....	6
1.4 Přístupy k utváření genderové identity .....	7
1.5 Genderové strukturování .....	9
1.6 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	10
2 Stručná charakteristika pravěké a starověké společnosti .....	12
2.1 Základní fakta o fungování pravěké společnosti .....	12
2.1.1 Uspořádání společnosti ve starší a střední době kamenné (paleolitu a mezolitu) .....	12
2.1.2 Uspořádání společnosti v době bronzové .....	13
2.2 Základní fakta o fungování v období starověku .....	14
2.3 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	14
3 Období starověku a problematika genderu .....	17
3.1 Vnímání role ženy ve starověku obecně .....	17
3.2 Instituce manželství, rodina .....	18
3.3 Výchova .....	19
3.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	19
4 Středověká společnost a její typické projevy ve vztahu ke genderu. Otázka náboženství, vzdělání a postavení žen ve středověku. ....	21
4.1 Středověk český .....	24
4.2 Postoje společnosti ke genderové problematice ve středověku, otázka náboženství a vzdělání žen ve středověku .....	26
4.2.1 Ženy a jejich tělo .....	28
4.2.2 Ženy, muži a nevěra .....	29
4.2.3 Ženy a vzdělání, ženy a náboženství .....	29
4.3 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	30
5 Změna v přístupu společnosti s příchodem novověku, počátky feministického hnutí .....	32
5.1 Proměny společnosti v novověku .....	34
5.2 První vlna feminismu .....	36
5.3 Hlavní události první vlny feminismu .....	37
5.3.1 Období po přiznání volebního práva v USA .....	39
5.3.2 Počátky feminismu v českých zemích .....	39
5.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	40
6 Situace ve 20. století a posun v myšlení lidí .....	42
6.1 Feminismus, emancipace a změny v první polovině 20. století .....	42
6.2 Druhá vlna feminismu .....	44
6.3 Typy feminismu .....	45
6.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	46
7 Problematika genderu v Československu (1918 - 1992) a České republice (1993 - 2017) .....	48
7.1 Situace v Českých zemích a Československu do roku 1945 .....	48
7.2 Genderová problematika v Československu po 2. světové válce .....	49
7.3 Rozvoj genderu v České republice .....	50
7.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	51
8 Charakteristika soudobé civilizace. Vybraná témata genderu v 21. století .....	53
8.1 Gender a výchova ve 21. století .....	54
8.2 Gender a politika ve 21. století .....	56
8.3 Gender a média .....	57
8.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině .....	59

# Úvod

## **Vážené kolegyně, vážení kolegové,**

studijní opora, jež máte před sebou, se věnuje problematice genderu, kterou sleduje z pohledu historického vývoje lidstva. Jejím cílem není podat vyčerpávající informace o obou zmíněných disciplínách, ale spíše nastínit základní přehled z těchto oborů a ty pak následně propojit. V textu sice najdete mnoho faktických i faktografických údajů, ale hlavní smysl nevidíme v jejich automatickém opakování, ale v procesu utváření si vlastních názorů a vzájemných vazeb mezi jednotlivými poznatky. Genderová problematika totiž podle nás velmi úzce souvisela se společenským klimatem, očekáváními a stereotypy, což jsou kategorie kulturně i historicky proměnlivé. Je potřeba také připomenout, že charakteristika určitých kulturních projevů není vyčerpávající a je psána s akcentem na civilizační okruh nám nejbližší.

Aby byl kontrast mezi dobou minulou a naší postmoderní společností ještě výraznější, uvádíme ve všech kapitolách konkrétní příklady chování a jednání ze života mužů i žen v dávné i ne příliš vzdálené minulosti. Současně také každou kapitolu doplňujeme o návrh aktivity, která souvisí s příslušným tématem a kterou by mohli učitelé realizovat ve svých hodinách, aby tak mohli vhodně demonstrovat dříve sdělené informace.

Tyto aktivity jsou metodicky rozpracovány pouze na nejnutnější minimum, neboť v rámci této opory nejsou stěžejním, nýbrž pomyslným doplňkovým sortimentem. Druhým důvodem proč jsme nechtěli rozboru aktivit dávat větší prostor, je ten, že podle našeho mínění je lépe, když má učitel více volnosti, než aby byl sešněrován závaznými postupy a časovým harmonogramem.

Ve studijní opoře také najdete na začátku každé kapitoly stručné resumé a klíčová slova. V jejím průběhu narazíte na různé ikony, které mají za úkol text zpřehlednit. V závěru je uvedeno i několik úkolů a otázek k procvičení učiva či zamyšlení se nad textem. Pro zájemce o hlubší studium je u každé části uveden i seznam použité literatury, který také slouží jako výčet citovaných děl.

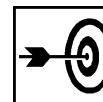
Doufáme, že následující text bude pro Vás inspirativním počtením a alespoň částečným obohacením Vašich znalostí. Přejeme Vám mnoho úspěchů ve Vašem studiu.

Tomáš Hubálek

# 1 Terminologické vymezení pojmů

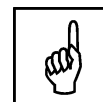
Aby bylo možno nabídnout pohledy na vývoj a proměny v přístupu společnosti k problematice genderu v průběhu historie, je důležité se nejdříve obeznámit se základní terminologií, která je stěžejním bodem následujícího textu.

## V této kapitole se dozvíte:



- vysvětlení základních pojmů problematiky
- posloupnost budování genderové identity
- charakteristiku a fungování genderového strukturování
- náplň a hlavní cíle oboru Genderová studia

**Klíčová slova:** gender, socializace, genderová identita, genderové strukturování, genderová studia.



## 1.1 Gender



Anglický termín, do češtiny neurčitě překládaný jako „rod“, spíše však „**sociální rod**“ či „sociální pohlaví“. Je to souhrn vlastností, rolí a vzorců chování, jakož i společenských pozic přisuzovaných mužům a ženám v dané společnosti.

Gender

Konkrétní náplň tohoto souboru ženských a mužských charakteristik je kulturně a historicky proměnlivá. Každá historická epocha v daných společnostech měla jiná očekávání od mužů a žen.

Český termín „sociální rod“ poukazuje na skutečnost, že hlavním předmětem výzkumu nejsou biologické rozdíly mezi oběma pohlavími, nýbrž především sociální komponenty osobnosti (tj., vlivu zvenčí).

## 1.2 Genderová identita

Genderová  
identita

**Genderová identita** je vymezena jako vnímání sebe sama v kontextu příslušníka/příslušnice určité sociální či biologické skupiny. Někdy bývá zkratkovitě charakterizována i jako tzv. identita pohlavní či sexuální. Tato označení implikují skutečnost, že člověk si vytváří identitu jak podle své biologické

predispozice (žena/muž), tak také podle své sounáležitosti se sociální skupinou (ženy/muži). Na první pohled se nám může zdát obojí jako přehledná a jednoznačná záležitost (mám ženské pohlaví, proto se automaticky „musím“ stát příslušnicí ženské sociální skupiny a naopak). Jak si však později ukážeme, nejsou tyto pojmy rozhodně splývající.

Navíc je dobré si uvědomit, že genderová identita je v podstatě **sociální konstrukt**, který je přímo úměrně závislý na úrovni kultury, ve které se jedinec pohybuje a žije. Zejména lidé, kteří se rozhodnou žít část života v odlišném kulturním prostředí (např. kontrast Evropa x Asie, či Afrika) vědí, že není možné uplatňovat svou představu o fungování společnosti na společnost odlišnou.

Sociální  
konstrukt

Také je otázkou, zda je nezbytné genderovou identitu vlastně formovat, pokud je to sociální konstrukce. Odpověď by měla být pozitivní, neboť mají-li jedinci dané společnosti genderovou identitu vytvořenu, dochází ke **stabilizaci společnosti** z pohledu očekávání a vnímání jednotlivých rolí. Jinými slovy – jedinec se pak ve svém okolí snáze orientuje, protože většina osob se tak stává přirozenou součástí funkčního kulturního systému.

Genderová identita je **subjektivní** záležitostí v určitých chvílích i pro jedince samotného. Jednak může svůj pohled na vlastní příslušnost k určité sociální skupině měnit v průběhu času a jednak jej nemusí uplatňovat ve všech životních situacích stejně důrazně. Záleží tedy nejen na okolních podmínkách a kulturní úrovni daného společenství, ale také na úrovni vnímání konkrétního jedince.

### 1.3 Socializace

Již několikrát jsme zmínili fakt, že gender a genderová identita je v zásadě sociálním konstruktem. Je to dáno i tím, že člověk nežije ve vzduchoprázdnu a působí záměrně či nezáměrně na své okolí, stejně tak, jako okolí má vliv na něj samotného/samotnou. Tyto vzájemné **sociální interakce** jsou pro jedince nesmírně důležité právě v období formování jeho genderové identity. Je zdokumentováno mnoho případů, kdy došlo k nepochopení jedince společností. Pokud člověk, hledající sebe sama, narazil na hradbu nepochopení, mohlo dojít, a nezřídka docházelo, v lepším případě k nepříjemným zážitkům, v horších případech přímo k fatálním a tragickým konsekvencím.

Socializace

K formování genderového vnímání dochází zejména prostřednictvím socializace. Nakonečný považuje **socializaci** (také lze užívat termín akulturace) za proces, ve kterém se člověk, rodící se jako biologické individuum svého druhu, stává společenskou bytostí se specificky lidskou psychikou. Socializací nazývá komplexní proces, začínající v novorozeneckém věku v rodině, pokračující ve škole a v zaměstnání, determinovaný masmédií, ale i příslušností k různým skupinám pracovním, zájmovým a dalším.

Teprve v procesu socializace se jedinec seznamuje se společenskou představou **maskulinity** (mužskosti) a **feminity** (ženskosti), vztahuje se k ní a buduje si svou generovou identitu (Jinými slovy, teprve díky působení ostatních členů společnosti se muž stává mužem a žena ženou).

Nadto si člověk díky poznávání fungování společnosti utváří názor na tzv. **ideální ženské či mužské vlastnosti**. Tyto vlastnosti nemají podstatu v biologické přirozenosti, ale jsou vytvářeny společností a reprodukovány právě prostřednictvím socializace. Důsledkem tohoto procesu je opět stabilizace společenských úzů.

Míru vlivu socializace na formování osobnosti člověka můžeme posuzovat podle dvou teorií:

Teorie  
socializace

1. **Esencialistická teorie** tvrdí, že genderové rozdíly mezi muži a ženami jsou vrozené a že ženy se od mužů odlišují i v emocionální oblasti.
2. **Škola sociální konstrukce** naopak říká, že vzájemné rozdíly mezi muži a ženami v sociální oblasti plynou z procesu socializace a že klíčovým prostředkem při utváření naší identity je výchova.

## 1.4 Přístupy k utváření genderové identity



Většina teorií, které se zabývají charakteristikou formování genderové identity, nalézá svá východiska v psychologii. Níže uvedeme základní tři druhy, které vysvětlují, proč si lidé svou genderovou identitu budují.

### Psychoanalýza



Východiska teorie, formulované moravským rodákem S. Freudem, jsou všeobecně známa. Připomeňme jen ve stručnosti, že S. Freud si všímal lidských pudů, zejména těch sexuálních, které označoval pojmem libido. Na základě tohoto postulátu vidí zastánci jeho učení základ pro formování genderové identity ve vnímání vlastního pohlaví a identifikaci s osobou pohlaví totožného (nejčastěji s rodičem).

Dochází tedy ke spojitosti pohlavní danosti s vlastní analýzou mužských nebo ženských vzorců chování. Takové chování se vysvětluje prostřednictvím tzv. **Oidipova** (a později díky Jungovi) i **Elektřině komplexu**. Zkráceně se jedná o citovou náklonost osob opačného pohlaví, které je z určitého důvodu (u chlapců kvůli tzv. kastracnímu syndromu) transformováno do podoby nápodoby chování dospělé osoby stejného pohlaví. Jinými slovy chlapci, kteří se zamilují do svých matek, se v určitém období začnou bát otce, kvůli hypotetické možnosti ztráty penisu. Začnou proto napodobovat chování otce, aby se mu podobali. Dívky naopak začnou napodobovat svou matku, protože postřehnou, že k ní otec má velmi silnou citovou vazbu a chtějí se jí tedy vyrovnat.

Psychoanalýza

V nových psychoanalytických teoriích se již takto vyhraněný přístup neobjevuje. Je v nich patrna jistá emancipační snaha (zatímco Freud tvrdil, že dívky závidí chlapcům jejich pohlavní orgány, a proto se nápodobou chování dospělých žen snaží osvojit si takové vzorce chování, kterými docílí „ovládnutí“ muže prostřednictvím jeho pohlavního ústrojí). Objevuje se třeba názor, že je tomu přesně naopak, a že chlapci „závidí“ ženám možnost mít děti. Další kritika Freuda se objevuje např. v souvislosti se spíše negativnějším pohledem na ženy (jako opoziční až patologickou kategorii muže), nebo třeba kvůli rigidnímu názoru na stálost působení vzorců chování.

## Teorie sociálního učení



Jak název napovídá, genderovou identitu si v tomto případě člověk vytváří prostřednictvím sociálního učení. Konkrétně se jedná zejména o **pozorování, imitaci a realizaci** vzorců chování dospělých osob totožného pohlaví (opět primárně rodičů).

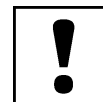
Podle této teorie se navíc velmi výrazně uplatňuje princip interakce s nejbližším sociálním okolím, kdy dochází buď k **posilování žádoucích**, nebo naopak **oslabování negativních projevů chování** jedince. Zpravidla je toto posilování či oslabování realizováno díky uplatňování systému výchovných odměn a trestů. Později dochází i k tzv. **nepřímému posilování**, které je závislé na vyhodnocení vlastního pozorování dítěte. Např. u chlapců může dojít k tomu, že pozorují svého otce – řemeslníka, jak něco vyrábí či spravuje a následně jeho postupy mohou začít imitovat. Pokud rodiče shledají tyto projevy chování jako žádoucí, mohou je i sekundárně podporovat například tím, že chlapci koupí napodobeniny náradí apod.

Teorie  
sociálního  
učení

V moderních verzích této teorie také dochází k určité **kritice** nastíněných tezí. Například se zmiňuje fakt, kdy bylo prokázáno, že děti si častěji vybírají k imitaci osoby, které disponují určitým potenciálem moci (např. známý zpěvák/zpěvačka, sportovec/sportovkyně), nebo osoby, které vykazují standardní prvky genderového očekávání, čímž se stávají pro děti snáze „čitelné“.

Také bylo zjištěno, že neplatí automaticky pravidlo **imitace dítěte s osobou stejného pohlaví**. Bylo zjištěno, že dívky nemají problém si za svůj vzor zvolit muže, zatímco u chlapců k podobnému efektu dochází méně frekventovaně a chlapci k ženám, jako vzorům, příliš nevzhlížejí. Dalším sporným bodem se stává pasivnější pozice dítěte, které se má stát podle teorie sociálního učení pouze příjemcem sociální interakce, přestože víme, že je bezesporu i samo v tomto procesu aktivní.

## Kognitivismus



Vychází z kognitivní psychologie, která se zaměřuje na charakteristiku procesu přijímání, zpracování a nakládání s informacemi v naší mysli. Projevy chování potom zastánci této teorie připisují důsledkům vyhodnocení informací v lidském mozku.

**Kognitivistická genderová teorie** je založena na přesvědčení, že formování genderové identity je teprve sekundárním, jakoby mimochodným procesem. Dítě, které se chce zorientovat v nových situacích a prostředích, si přirozeně snaží vyložit získané informace tak, aby si vytvořilo srozumitelný koncept fungování vlastní osoby v nejbližším okolí. Vytváří si tak pro sebe určitý řád, který mu dodává pomyslnou jistotu a sebedůvěru. Jednou z možností, jak si vysvětlit dění kolem sebe, je pozorování projevů chování lidí prostřednictvím jejich příslušnosti k pohlaví. Dítě si tak vytvoří určitý koncept, do něhož přidává další a další informace. Jakmile je přesvědčeno o ucelenosti svého rámce, začíná tyto své představy projektovat do vlastního chování. Jinými slovy, podle kognitivistů dívka napodobuje svou matku, aby získala stabilnější pozici v určité sociální struktuře (rodině, školce).

Kognitivismus

Patrně největší kritika se na kognitivismus snesla kvůli akcentování dětí, jako výlučné proměnné při formování genderové identity, aniž by byla vzata v potaz interakce sociálního okolí.



## Pro zájemce:



**Teorie Sandry Bem** - autorka ve své teorii vychází z kognitivní psychologie, současně však zdůrazňuje i vliv kultury na vývoj jedince. Předpokládá, že v každé společnosti platí relativně stále představy o tom, jak by se její členové měli chovat, vypadat a uvažovat. Tyto představy nazývá autorka „optickými skly nebo čočkami“, skrze které jedinci svět vnímají a hodnotí. Dle teorie je optických skel několik a některé se týkají i genderu. Mezi ně lze zařadit:

Teorie Sandry Bem

1. **genderovou polarizaci** – idea, že muži a ženy jsou rozdílní a že společnost je uspořádána na základě těchto odlišností;
2. **androcentrismus** – teorie nadřazenosti mužů vůči ženám a vše, co je spojeno s muži, tvoří normu, podle níž jsou posuzovány ženy;
3. **biologický esencialismus** – představa, že odlišnosti mezi muži a ženami jsou dány biologicky, což zdůvodňuje jak nadřazenost mužů, tak i uspořádání společnosti podle genderového principu.

Dle autorky si každý jednatel osvojuje všechna optická skla důležité pro danou společnost v průběhu procesu enkulturace.

## 1.5 Genderové strukturování



Každá společnost více či méně podléhá tzv. **genderovému strukturování**, tzn., že společnost je organizována a hierarchicky uspořádána podle schematickeho dělení na typicky mužské a ženské (např. typické profese, politické ambice, péče o rodinu, typické vlastnosti, rysy atp.).

Genderové strukturování sice usnadňuje organizaci společenského života, omezuje však zároveň možnosti individuálního uplatnění jedince. Dochází i k tomu, že některé skupiny jsou na základě jistých znaků buď preferovány, či znevýhodňovány (např. podle sexuální orientace, sociálního původu, rasy).

Je nutno upozornit, že základem pro genderové strukturování společnosti je obraz ideálního muže a ideální ženy, přičemž jejich charakteristiky jsou spojovány s jejich fyziognomií. Málokdo si však uvědomuje, že tato spojování jsou historicky a kulturně podmíněné konstrukce! Muži nejsou vždy silní, racionální či ochránitelé a ženy nejsou vždy atraktivní, emocionální a pečující. V podvědomí mužů se obecně může vytvářet domněnka, že všechny ženy mají podobný vkus, zájmy a záliby, hodnoty a životní styl. Obdobné „škatulkování“ může proběhnout i u žen, které si vytváří názor o mužích.

Genderové strukturování

Muže a ženy nelze chápat jen jako opoziční kategorie. Reálně muži ani ženy netvoří homogenní skupiny, jejichž charakteristiky nejsou primárně určeny rolí v rámci biologické reprodukce. Naopak. Ukazuje se, že rozdíly mezi jednotlivými ženami a jednotlivými muži jsou mnohem větší, než rozdíly mezi ženami a muži jako skupinami.

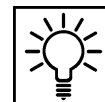
Fungování genderového strukturování vystihuje tzv. **Kimmelův koncept tří I**: a sice **identita**, **interakce**, **instituce**. **Identita** je svázána s konkrétním kulturním a jazykovým prostředím a vytváří naše „mužství a ženství“. Někdy je definována jako subjektivní pocit feminity či maskulinity, nebo osobní zkušenost s ženstvím či mužstvím. **Interakce** značí, že vždy bude docházet k určitým vazbám ať už k prostředí, či jedincům. A **instituce** (rodina, škola, pracovní trh) mají především za úkol posilovat vzorce určitého chování, včetně genderových stereotypů. Přičemž „správné“ chování je posilováno a „nevhodné“ postihováno.



Studiem všech těchto problémů se v současné vědě věnují tzv. **Genderová studia**. **GS** jsou interdisciplinární obor, který zkoumá úroveň vztahů mezi muži a ženami a obecně patří do sociálních věd. V současnosti existuje na českých vysokých školách několik bakalářských a navazujících magisterských programů tohoto zaměření. Studovat problematiku genderu můžete např. na Fakultě sociálních studií MU v Brně nebo na Fakultě humanitních studií UK v Praze. Na některých VŠ jsou genderová studia blíže spjata s jinými disciplínami – např. sociologií.

Genderová  
studia

## 1.6 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



### Pohádkové postavy

**Cílem** aktivity je zamyslet se nad tím, do jaké míry nás ovlivňují pohádky a stereotypy v nich se objevující.

### Metodika

Třidu si rozdělíme do 4 zhruba stejně početných skupin. Každá skupina dostane za úkol nakreslit či namalovat jednu z pohádkových postaviček: princ, princezna, čaroděj, čarodějnice. Určení kdo a jak se zapojí do tvorby, je na dohodě ve skupině. Po uplynutí stanoveného časového limitu jsou zástupci skupiny vyzváni, aby prezentovali a charakterizovali výsledek svého úkolu před zbývajícími žáky ve třídě. Jde primárně o to, aby vysvětlili, proč zvolili určité postupy a z jakého důvodu vypadá pohádková postavička právě takto. Poté, co se vystřídají všechny skupiny, vezme učitel jeden obrázek po druhém a přečte k němu, jaké jsou typické znaky pro danou postavu. Na základě komparace slov učitele a obrázku žáků je možné poukázat na míru ovlivnění žáků zažitými stereotypy, nebo naopak konstatovat, jak moc se projevila kreativita a nekonvenčnost žáků.

### Doprovodný text – charakteristiky postav

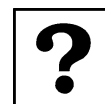
**Princ** – má meč a koně, krátké tmavé vlasy, působí aktivně (je v pohybu).

**Princezna** – má korunku, dlouhé, upravené světlé vlasy, dlouhé šaty, usmívá se, má velké oči, je pasivní (stojí, sedí).

**Čaroděj** - má vousy a dlouhé vlasy, špičatou čepici a dlouhý plášť, je vysoký a štíhlý, má kouzelnou hůlku.

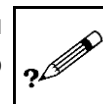
**Čarodějnice** – je shrbená, má kočku či sovu, šklebí se, má bradavici na dlouhém špičatém nose, má záplaty na oblečení a koště, budí zlý dojem.

### Kontrolní otázky a úkoly:



1. Čím je vymezena genderová identita?
2. Podle kterých teorií lze posuzovat míru vlivu socializace na formování osobnosti člověka?
3. Jaké znáte přístupy k utváření genderové identity?

Zamyslete se nad tím, jaké problémy mohou nastat v případě, kdy jedinec přijme genderovou identitu odlišnou od biologické identity. Vypište, jaké chování se dá v takovém případě očekávat od jeho nejbližšího okolí.



## Literatura:



BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1970. 394 s. Sociologická knižnice.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

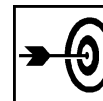
SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a VLKOVÁ, Klára, ed. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2005. 191 s. ISBN 80-903331-2-5.

## 2 Stručná charakteristika pravěké a starověké společnosti

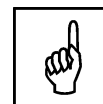
Pravěk a starověk patří k nejdelším úsekům lidských dějin. Studium doby vzniku a vývoje prvobytně pospolné společnosti a prvních civilizací se zabývá **prehistorie** a prakticky jedinými prameny pro poznání dané doby jsou **prameny archeologické**, později se přidávají i prameny písemné.

**V této kapitole se dozvíte:**



- základní hierarchii v prvotní etapě rozvoje lidské společnosti
- které události měly na vývoj člověka a společnosti ho jedince důležitý vliv
- jaký je rozdíl mezi matrilineárním uspořádáním společnosti a patriarchátem
- kdy a jak dochází k prvním sociálním stratifikacím společnosti

**Klíčová slova:** pravěk, starověk, prvobytně pospolná společnost, matrilinearita, stát, město.



### 2.1 Základní fakta o fungování pravěké společnosti



Hlavním motivem pro studium nejstarších dějin lidstva je tzv. gnoseologické hledisko (tedy snaha postihnout zákonitosti vývoje lidské společnosti). Z posledních poznatků historiozofie (filozofie dějin) víme, že společnost se nevyvíjí chaoticky, ale má svou vlastní vnitřní logiku. Tuto logiku vytváří vztah materiálního a duchovního způsobu života. Pravěk

Nezapomeňme, že v období pravěku došlo ke všem zásadním jevům, jako jsou např.: antropogeneze, vznik práce, myšlení, jazyka a komunikace, základy duchovního života, ekonomiky (od kořistnické po produktivní) a společenské organizovanosti.

Pro určení stupně rozvoje lidské společnosti jsou rozhodujícími ukazateli způsob a kvalita výroby hmotných statků, společně s úrovní duchovního života. Mezi důležité faktory patří rovněž přirozeně klima, přírodní prostředí a hustota populace.

#### 2.1.1 Uspořádání společnosti ve starší a střední době kamenné (paleolitu a mezolitu)

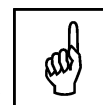
Názvy období jsou odvozeny z lat. palaios = starý, lithos = kámen; mezos = střední. Český ekvivalent doba kamenná lze odvodit z materiálů prvních nástrojů.

Vývoj paleolitu trval přibližně 2,5 až 3 miliony let, přičemž se postupně zvyšoval počet předků dnešního člověka ze zhruba 125 tisíc po zhruba 6 miliónů.

Uspořádání společnosti se odvíjelo od základních funkcí, které museli jednotliví členové tlupy/kmene plnit. Základem hospodářského života byl především lov zvěře, rybolov a sběr plodů. Po celé období paleolitu hovoříme o tzv. **přisvojovacím** (nevýrobním, neproduktivním) **způsobu života**, jehož hlavním znakem je závislost člověka na vnějším světě a příhodné přírodní podmínky. Typický pro toto období je neusedlý způsob života a neexistence trvalých sídlišť.

Přisvojovací  
způsob života

Uplatňovala se přirozená dělba práce, **muži – lovci; ženy – sběračky a udržovatelky rodu**. Postupnou socializací a rozvojem myšlení se objevují sofistikovanější metody lovu, což vede k ještě důraznější dělbě práce dle pohlaví. Muži již při lovu používají určité komunikační signály a zlepšují organizaci lovu. Ženy taktéž uplatňují komunikaci při péči o potomstvo.



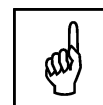
Celá společnost je spíše **matriarchální** (v pozdějších antropologických pracích je označována přesněji jako matrilinearita - určování příslušnosti dětí od matky, ne od otce), muži loví pro potřeby tlupy. Nejváženější v tlupě je nejdominantnější samice. Velikost jednotlivých tlup se pohybovala zhruba kolem 30 jedinců.

Některé nové archeologické studie ovšem tezi o matriarchální společnosti, se kterou přišel poprvé německý religionista J. J. Bachofen roku 1861, popírají. Bachofen vycházel z přesvědčení, že před patriarchátem muselo existovat něco méně dokonalého a logickou úvahou došel k přesvědčení, že touto méně vyspělou formou vlády v tlupách byl matriarchát. V současnosti tedy existence matriarchátu není bezpečně potvrzena a sošky, známé jako tzv. Venuše, patrně sloužily spíše k obřadním účelům (právě existence těchto sošek sloužila dlouho jako hlavní důkaz pro teorii matriarchální).

### 2.1.2 Uspořádání společnosti v době bronzové

Dobou bronzovou lze nazývat období zhruba od roku 2000 př. n. l. přibližně do roku 750 př. n. l. V této etapě lidského vývoje dochází k mnoha převratným změnám ve společnosti. Díky období relativní hospodářské, sociální a kulturní stability se vytváří nový druh fungování ekonomiky – **vznik směnného obchodu**. Ten má čtyři fáze:

Doba  
bronzová



1. **nahodilá forma směny** – záleží na dohodě co za co;
2. **rozvinutá forma směny** – je stanoven jakýsi poměr určující, co může být za co směněno, dochází k pravidelnosti pratrhů (např. setkání vždy za novoluní);
3. **všeobecná forma směny** – vytvoření předmícnovního platidla jako jednotky univerzální směny;
4. **peněžní forma směny** – platidlo má pevnou hodnotu, která je garantována (zpravidla státem).

Po etnogenetické stránce dochází k rozpadu indoevropské jazykové jednoty a vzniku „národních“ etnik. V této době vzniká již první písmo (piktografické na Krétě – 2000, lineární písmo a od druhé poloviny 2. tisíciletí se objevuje latinka).

Díky novým nástrojům se zintenzivnilo zemědělství (vynález srpu), začínají se pěstovat nové druhy obilí (k pšenici a ječmeni se přidává žito a oves) a jiných plodin (proso, luštěniny, textilní plodiny). Těží se

sůl, pěstuje se ovoce. Chovají se domácí zvířata (kůň, kur, tur, kočka, pes). Průlom znamená využití kola a vozů (pro vojenské i mírové účely). Díky většímu podílu kovovýroby a těžbě nerostných surovin dochází ke značnému rozvinutí pracovní specializace a k vytvoření zárodků „prařemesel“.

V uspořádání společnosti vznikají základy sociální stratifikace, vytváří se první společenské pyramidy (řemeslníci, obchodníci, zemědělci, vojáci, kněží a na vrcholu se usazuje „rodová šlechta“). Vztahy se formují na bázi kmenového příslušenství, založeného na principu pokrevní příbuznosti. V tomto období má zcela dominantní postavení muž jako hlava rodiny i kmene.

## 2.2 Základní fakta o fungování v období starověku

Starověk

Starověk je po pravěku druhou etapou v dějinách lidstva. Za jeho počátek se považuje rozpad prvobytně pospolné společnosti a nástup prvních státních útvarů (cca 4. – 1. tisíciletí př. n. l.); za jeho konec pak zánik říše západoirmské (476 n. l.). Poté následuje období tzv. „temného“ středověku.



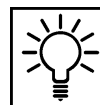
Vyvrcholení vývoje neolitických a chalkolitických kultur na konci 4. tis. př. n. l. bylo doprovázeno vznikem prvních civilizačních center, tedy Egypta, v údolí řeky Nil, a Mezopotámie, v oblasti mezi řekami Euphrat a Tigris, v Indii kolem řeky Indus a v Číně podél Žluté řeky. Postupně docházelo i ke vzniku prvních měst. Přeměna společnosti přímo souvisela s přechodem na odlišný typ obstarávání potravy, kdy lidé přešli od pravěké formy - kočovného sběru a lovu na zemědělství, které vyžadovalo setrvání na konkrétním místě.

Společnost se rozdělovala do několika skupin, a to na zemědělce, řemeslníky, obchodníky a úředníky. Skutečnost, že se již celá populace lidí nemusela věnovat obstarávání potravy, jako tomu bylo v pravěku, je dalším důkazem o civilizačním pokroku ve starověku.

Rozdělení společnosti

Nedílnou součástí vzniku státu se stalo zřizování institucí, které měli řídicí, donucovací a kontrolní funkci. Stát organizoval všechny aktivity, měl funkci politickou, vojenskou, hospodářsko-organizační i kulturní. V jeho čele stál panovník, jenž ustanovoval práva a povinnosti příslušníků jednotlivých sociálních vrstev. Určoval též hospodářská a právní pravidla a sestavoval zákoníky, které zakotvovaly sociální a majetkovou nerovnost. S hospodářskou činností je spojován vznik písma, měst. K patrným změnám docházelo i v oblasti náboženství a kultury (náboženské glorifikace panovníka, monumentální stavby paláců, pyramid; vznik literatury, umění a vědy). Kněží patřili téměř ve všech civilizacích k úzké privilegované vrstvě, která se mnohdy spolupodílela na chodu státu a která si bedlivě střežila svá tajemství, bohatství i moc.

## 2.3 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



### Pantomima

**Cílem** aktivity je připomenout důležitost nonverbálních forem komunikace a ukázat prostřednictvím dramatizace na jejich pozitiva a limity. Zároveň si žáci mohou představit, jaké situace byly klíčové pro zajištění kontinuity rodu a proč bylo výhodnější matrilineární uspořádání.

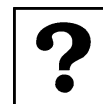
## Metodika

Učitel vyzve či určí skupinu žáků, aby pantomimicky ztvárnili zadanou úlohu, která se týká probíraného tématu – tedy způsobu běžného fungování lidských tlup v pravěku. Tyto úlohy mohou žáci již předtím vymyslet i sami (aniž jim učitel prozradí, že je budou následně předvádět), anebo si je učitel nachystá dopředu.

## Příklad modelových situací

- muži se chystají zaútočit na divokou šelmu
- vůdčí žena chce vyslat muže obstarat potravu
- ženy chtějí určit, kdo se má postarat o nejmenší děti
- ženy si sdělí, že tento plod je jedovatý
- muži se chtějí dohodnout na námětu pro jeskynní malbu

## Kontrolní otázky a úkoly:



1. Proč bylo podle Vás matrilineární uspořádání společnosti pro členy tlupy výhodné?
2. Z jakého důvodu podle Vašeho názoru došlo ke změně matrilineárního uspořádání v patriarchát?
3. Kvůli čemu došlo ke změně z kočovného na usedlý způsob života ve starověku?
4. Vzpomenete si na některé z významných panovníků starověku a na důvod, proč byli tak význační?

## Literatura:



BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5.

EISLER, Riane Tennenhaus. *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

PEČÍRKA, Jan aj. *Dějiny pravěku a starověku: učebnice pro vys. školy. 1. část, hlava 1-9*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 607 s. Světové dějiny; Sv. 1.

PEČÍRKA, Jan a kol. *Dějiny pravěku a starověku: Učebnice pro vys. školy. 2. část, Hlava 10.-21*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. s. 615-1091 s. Světové dějiny; Sv. 1.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 325 s. ISBN 80-210-4153-6.

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

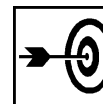
SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.



### 3 Období starověku a problematika genderu

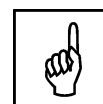
Následující text se bude zabývat bližším pohledem na problematiku genderu u nejstarších civilizací.

#### V této kapitole se dozvíte:

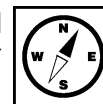


- jaké bylo postavení žen podle tehdejšího uspořádání společnosti (Epikleros)
- principy sňatkové a rozvodové politiky
- co je zástupný porod a za jakých situací k němu docházelo
- kdo a jakým způsobem byl vzděláván a vychováván v jednotlivých částech Řecka

**Klíčová slova:** Egypt, Řecko, Řím, civilizace, otroctví, kasta, rozvod.



Obecnou charakteristiku epochy starověku jsme nastínili v předchozí kapitole. S ohledem na fakt, že od starověku máme o fungování společnosti nejen hmotné, ale i písemné doklady, můžeme se nyní věnovat pouze přiblížení společenských zvyklostí s přihlédnutím ke genderovým aspektům.



#### 3.1 Vnímání role ženy ve starověku obecně

Lze konstatovat, že všechny známé starověké civilizace byly založeny na čistě patriarchálním způsobu vlády. Přesto víme o mnoha ženách-vládkyňách. Většinou se jednalo o ženy pocházející z urozených rodin anebo o manželky králů, které se ujaly vlády po svých zemřelých chotích. Za všechny můžeme namátkou jmenovat např. královnu Semiramis z Asýrie, Hatšepsut, Nefertiti či Kleopatru z Egypta a mnoho dalších.

Žena ve starověku

Přestože se mnohým ženám ve starověku podařilo usednout na trůn, obecně byly ženy v podstatě nejpočetnější politicky bezprávnou skupinou obyvatel (platí to zejména o antickém Řecku a Římu). Na druhou stranu je potřeba si také připomenout, že většinu písemných svědectví o fungování společnosti, která se dochovala, napsali muži, a proto tento obraz pravděpodobně nebude zcela objektivní. Např. Hesiodon či Semonidon tvrdili, že ženy jsou tajemný a nebezpečný element, který by se neměl vymanit ze svého předurčeného domácího postavení. Oproti nim např. Herodotos napsal, že muži a ženy by měli fungovat v rámci plnoprávného partnerství, což je podle něj podmínkou pro zachování společenského řádu.

Ve všech starověkých civilizacích bylo „hlavním posláním“ ženy porodit svému muži potomka, nejlépe chlapce. Žena, která toho nebyla schopna, mohla lehce ztratit svá práva. Muž mohl takovou manželku vyhnat, rozvést se s ní, nebo si přivést otrokyni, se kterou se mohl o zplodění potomka pokusit.

### 3.2 Instituce manželství, rodina

Svým vývojem si prošla i instituce manželství. V některých záznamech je uvedeno, že průměrný věk ženy při vstupu do manželství se pohyboval kolem 18 let. Zejména v počátcích budování civilizací se pohlíželo na uzavírání manželství jako na akt, který měl za cíl zkrotit „divoké, neovladatelné a iracionální“ ženství. Pro ženu, která si manžela nevybírala z lásky, se nezřídka stávala právě svatba pomyslnou symbolickou společenskou smrtí, neboť od této doby byla povinna poslušností svému muži. Samotný Caesar si o fungování manželství u „barbarských kmenů“ (Galů) poznamenal, že muž má moc nad životem a smrtí jak manželky, tak i dětí. A když zemře hlava rodiny vznešenějšího původu, sejdou se jeho příbuzní, a je-li jaké podezření stran jeho smrti, vyšetřují manželku právem útrpným jako otrokyni. A zjistí-li se co, je mučena až k smrti ohněm a vším možným mučením.

Žena (svobodná) měla ovšem ve starověku značná majetková práva (někdy dokonce větší než v 19. století). Caesar, který si všiml galských zvyklostí, o nich napsal, že muž, který dostal ženino věno, musel stejnou částku přidat ze svého a tento účet z celé finanční sumy byl společný a úroky z něj se odkládaly stranou. Kdo přežil druhého z manželů, tomu připadla celá částka i s výnosy.

Ve starověkém Řecku nebylo společensky únosné, aby dospělá žena setrvala delší dobu neprovdána, obzvláště pokud bylo ve hře větší jmění, které mělo ženě připadnout jako věno či dědictví. Patrně v nejhorším postavení byly ženy označovány jako **Epikleros**, tedy ženy, které neměly bratry a které byly doslova uvázané k rodinnému majetku. Pokud totiž měla žena zdědit rodinný majetek, byla provdána za nejbližšího příbuzného z otcovy strany (tedy za otcova bratra, svého strýce, nebo za dalšího z příbuzných této linie).

Epikleros ovšem nebyly známé ve všech řeckých městských státech. Například ve Spartě se mohly ženy vdávat za toho, koho si samy vybraly a v jakémkoli věku. Po sňatku se mohly svobodně vyjadřovat o společenských otázkách, mohly v nepřítomnosti muže vyřizovat jeho záležitosti a údajně se mohly dělit o své manžely či si pořídit milence v době, kdy byl muž ve vojenské službě.

Nejen kvůli majetkovým poměrům nebylo jednoduché absolvovat obdobu dnešního rozvodu a v případě nějakých manželských neshod manželku jednoduše zapudit. Jsou zdokumentovány případy, které se pokoušely vyřešit i situací, kdy se manžel nechtěl své ženy vzdát, přestože byla neplodná (zde často hrály roli city). V takovém případě se objevovala např. možnost tzv. **zástupného porodu**, kdy muž přivedl otrokyni do jiného stavu a v okamžiku porodu si jeho manželka lehla pod otrokyni tak, aby novorozenec spadl na její břicho, čímž se stalo symbolicky dítě její. Zároveň tímto pozbyla veškerá mateřská práva biologická matka, s níž se ovšem nadále mělo zacházet mírněji. Takový potomek byl poté legitimně uznán za právoplatného.



Ve starověku existovalo mnoho „zaručených“ forem a možností jak posílit plodnost, či jak naopak zabránit početí. Například v Mezopotámii byl silně uctíván kult bohyně plodnosti Ištar. V jejích chrámech sloužily pouze ženy, které „přenášely milost bohyně na muže“. Za podobné rituály se samozřejmě platilo. V čele těchto služebnic bohyně stála velekněžka, která zpravidla pomáhala pouze nejurozenějším mužům, často dokonce jen panovníkovi. Jenže ve vnímání tehdejší společnosti šlo skutečně především o náboženský obřad, který sebou nesl mnoho pravidel. Například velekněžka měla zakázáno otěhotnět. Vzniká tedy několik receptů na antikoncepci (např. před stykem si žena zavedla kuličku uhnětenou z medu a mandlí, v Egyptě se ženám osvědčilo užívání krokodýlího trusu, v Indii zase trusu sloního). Soudobí vědci prokázali, že tyto metody byly ve skutečnosti poměrně značně spolehlivé.

Obecně lze konstatovat, že oblast náboženství byla jedinou, ve které ženy mohly v rámci společnosti projevit vlastní aktivitu relativně nezávisle na vůli mužů.

### 3.3 Výchova



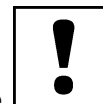
Sparta byla založena na kultu fyzicky velmi zdatných jedinců. Nejcennějším povoláním bylo válečnictví. Proto již od narození bylo k člověku přístupováno dle těchto kritérií. Je obecně známo, že ve Spartě muselo novorozeně prodělat posouzení fyzické zdatnosti a v případě negativního stanoviska, bylo rozhodnuto o jeho usmrcení. Kvůli tomu ženy malá miminka koupaly ve víně, aby vyzkoušely jejich reakce.

Výchova ve Spartě

Vzdělávání bylo tehdy obecně mnohem přísnější a zaměřeno na posílení fyzického zdraví. Ve Spartě byl kult fyzické krásy povýšen nadevše. Tomu pak odpovídal i systém výchovy. Mezi největší ctnosti chlapce patřilo prokázání vítězství v boji, vytrvání ve strastech a naprostá poslušnost. Vzdeláváním ve vědních disciplínách se příliš neplýtvalo, zato se chlapci již od mala stříhali do hola, chodili bosí a nazí (nutno dodat, že koupel byla pro ně odměnou a dostávalo se jim jí zpravidla pouze několikrát do roka). Od 12 let měli k dispozici pouze jeden oděv na celý rok.

Tento způsob výchovy se vztahoval i na dospělé muže. Ve Spartě nebylo dovoleno nikomu z mužů žít tak, jak by si sám představoval. Svobodným mužům bylo zapovězeno provozovat řemeslo, a pokud neměli nějaké povinnosti, měli se buď věnovat mladším hochům a učit je zdokonalovat se v boji, anebo se sami učit témuž od starších.

V Aténách a jiných městských státech se vzdělávání dost často realizovalo prostřednictvím najímání otroků, kteří měli soukromě chlapce vyučovat. Většinou se měli seznámit se základy dosavadního poznání, včetně filozofie či hudby. Výchova končila, jakmile začal chlapec dospívat. Ovšem ve Spartě tomu bylo naopak. Nad chlapci bděl jeden z úředníků (říkalo se mu paidonomos) a dohlížel nad výše popsanými pravidly. Nadto bylo určeno, že v období adolescence se u mužů projevuje nejvíce vzpurnost a proto nemá být výchova ukončena, ale naopak jim má být vymyšleno tolik povinností, aby neměli čas dopřávat si nějaké rozkoše.



Pověstná spartská výchova byla náročná i pro dívky. I pro ně platilo úsloví, že bude-li rodič silný, jistě bude mít i silné potomky. Proto i děvčata podstupovala trénink fyzické zdatnosti (jako například běh a zápas). Svobodné dívky (myšleno neotrokyně) nebyly nuceny do „domácích prací“ (vaření, úklid, výroba oděvů atp.), to byla práce pro otrokyně. V Aténách byly dívky podobných fyzicky náročných disciplín ušetřeny, ale naopak je zase čekalo zlepšování se v dovednostech, které souvisely s chodem domácnosti.

### 3.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



#### Být dívkou či chlapcem?

**Cílem** aktivity je zamyslet se nad potencionálními výhodami a nevýhodami příslušnic/příslušníků jednotlivých pohlaví v dobovém kontextu. Aktivita také vede žáky k uvědomění si kontrastu mezi tehdejší a soudobou společností.

#### Metodika

Žáci (jednotlivě, ve dvojicích či malé skupině) dostanou za úkol napsat na papír v daném časovém limitu co nejvíce pozitiv a negativ, které mohli pociťovat chlapci nebo dívky žijící ve starověku.

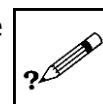
Následně před ostatními svá tvrzení obhajují, či korigují. Společně s pedagogem mohou poukázat na společné, anebo odlišné znaky projevů chování i očekávání společnosti tehdy a nyní.

### Kontrolní otázky a úkoly:



1. Vyjmenujte alespoň dvě ze slavných starověkých královen.
2. Z jakého důvodu se jim dle Vašeho názoru podařilo udržet na trůně?
3. Vysvětlete pojem zástupný porod.
4. Vyskytuje se jeho obdoba i v současnosti? Jaké je její legislativní ukotvení?

Vyberte si jednu ze slavných starověkých žen, kterým se podařilo dosáhnout uznání a respektu i v době patriarchálního způsobu vlády. Napište její životopis.



### Literatura:



BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5.

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Praha: Naše vojsko, 2009. 245 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-206-1050-8.

EISLER, Riane Tennenhaus. *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

PEČÍRKA, Jan aj. *Dějiny pravěku a starověku: učebnice pro vys. školy. 1. část, hlava 1-9*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 607 s. Světové dějiny; Sv. 1.

PEČÍRKA, Jan a kol. *Dějiny pravěku a starověku: Učebnice pro vys. školy. 2. část, Hlava 10.-21*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. s. 615-1091 s. Světové dějiny; Sv. 1.

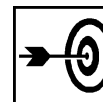
SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

## 4 Středověká společnost a její typické projevy ve vztahu ke genderu. Otázka náboženství, vzdělání a postavení žen ve středověku.

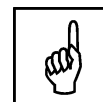
Následující kapitolou se budeme snažit poukázat na problematiku genderu v jednom z nejproměnlivějších období lidských dějin.

### V této kapitole se dozvíte:



- obecnou charakteristiku celého období středověku jak ve světě, tak i v českých zemích
- připomeneme hlavní milníky tohoto období
- vysvětlení pojmu „rytířské chování“
- jaký byl pohled na ženy v tehdejší době z hlediska vzdělání, náboženství apod.

**Klíčová slova:** feudalismus, raný středověk, vrcholný středověk, pozdní středověk, renesance, církev, Velká Morava, České knížetství.



Obecně lze středověk chronologicky vymezit jako období od 5. do 15. století. Dělí se na tři hlavní úseky – a sice na:



1. raný
2. vrcholný
3. pozdní

Středověk

**1. Raný středověk** – za počátek středověku se považuje rok 476 (zánik Západořímské říše), konec raného středověku se nejčastěji klade na konec 11. století, kdy došlo k významným změnám politickým, hospodářským, společenským a kulturním. Nejcharakterističtější rysem raného středověku je velká nerovnoměrnost vývoje v jednotlivých regionech – především v Evropě.

Samozřejmě, že nejen raný, ale středověk obecně vychází a navazuje na antickou kulturu. Dokladem toho je fakt, že za nejrozvinutější země v této nové epoše dějin můžeme považovat ty, které dříve patřily do svazku říše Římské, tedy především Itálii, Galii, Hispánii, Panonii.

Raný  
středověk

V 5. a 6. století dochází ke stěhování národů, germánské skupiny se usadily na západě (Francie, Itálie, Pyrenejský poloostrov) a do střední a východní Evropy přišly kmeny slovanské.

Důležitým rysem bylo šíření křesťanství po kontinentu. Církev se stala jedinou institucí, která přetrvala po zániku Západořímské říše. Jako taková si samozřejmě do dalších věků vzala to nejlepší z antické tradice, včetně vzdělanosti. Hlavním cílem církve bylo šíření křesťanství – a tedy jakási forma o nadvládu na kontinentem (viz latina jako univerzální jazyk). Sekundárními projevy šíření křesťanství se stalo zvyšování gramotnosti (nikterak závažné) a rozvoj kultury (viz románský sloh). Samotná církev

se konstitovala do dnešní podoby v 5. stol. (440), kdy se oficiálně z římského biskupa stal papež – nejvyšší představitel církve. Prvním papežem byl Lev I, který vtiskl této instituci jasný řád. Hlavně díky němu pak církev fungovala i po pádu Říma. Od této doby také pramení spor mezi mocí světskou a duchovní, neboť právě Lev I hlásal nezávislost duchovních na světské moci a hlavně jejich nadřazenost nad místními vládci.

Středověká  
církev

Fenoménem se v této době stalo mnišství a zakládání křesťanských řádů a řeholí (např. r. 529 založení kláštera v Monte Cassinu – Benedikt z Nursie, heslo Ora et labora).

Správu světskou můžeme nazvat **feudalismem**, který se také zrodil v této epoše na území Francké říše. Jde o systém vazby mezi pánem a jeho vazaly, který se v průběhu staletí natolik zkomplikoval, že nejednou se stalo, že pán byl paralelně vazalem svého vazala a naopak.



S nejvýraznějším panovníkem Francké říše – Karlem Velikým - je spojena **Karolínská renesance**. Hnutí, které šířilo vzdělanost (základy školského systému – trivium: gramatika, rétorika, dialektika a quadrivium: aritmetika, geometrie, astronomie, hudba). Latina se stala univerzálním jazykem, bylo reformováno písmo, vznikla četná umělecká i architektonická díla. V 11. století na Karolínskou renesanci volně navázal **románský sloh**.

Ekonomika středověku stála především na zemědělství. Trh v dnešním pojetí nefungoval, hospodářství bylo prakticky autarkní – produkce jednotlivých statků byla v těchto statcích spotřebována. Až do 11. století (před začátkem kolonizace) byla hustota obyvatel 4 až 5 lidí na km<sup>2</sup>. Od 11. st. vznikají zejména na západě první větší městská centra.

Existovala dvojí územní správa. Světská, v jejímž čele byl panovník, knížata a šlechta a církevní, v čele s papežem, arcibiskupem a biskupy. Hranice států a arcibiskupství se téměř nikde nepřekrývaly.

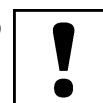
Závěrečná fáze raného středověku je poznamenána výpravami, převážně pirátského charakteru, Vikingů po celé Evropě (8. – 11. stl.). V 9. stl. dopluli až na Pyrenejský poloostrov a do středozemního moře. Známa je invaze do Anglie a bitva u Hastingsu v roce 1066.

**2. Vrcholný středověk** – se nejčastěji vymezuje jako období mezi léty 1100 a polovinou 14. století. Zlomovou událostí, symbolicky ukončující vrcholný středověk se stala epidemie moru (1347 – 1352), která výrazně snížila počet obyvatel v Evropě se všemi důsledky.

Vrcholný  
středověk

V tomto období dochází k prudkému vzestupu měst, která se profilují především jako střediska řemesel. Díky kolonizaci se rozvíjí i zemědělská výroba a bohaté námořní kontakty přinášejí rozvoj obchodu. Vznikají cechy, jako profesionální sdružení řemeslníků a obchodní spolky – např. severoněmecká hanza. Čilý obchod sebou přináší rozvoj peněžního hospodářství. V porovnání s předchozím obdobím se rapidně zlepšily i životní podmínky obyvatel, což se přirozeně projevilo v jejich nárůstu. Podle odhadů se mezi léty 1000 a 1340 zvětšila populace v Evropě o více než 100% na 73 miliónů obyvatel.

Ve společenské hierarchii se objevuje nová vrstva – bohatí měšťané, kteří se pomalu domáhají většího vlivu. Nově se věnuje obchodu a podnikání i šlechta. V zásadě však přetrvává dělení společnosti na tzv. trojí lid – duchovní, světský (šlechta a panovník) a dělný. Postupně převládá nový způsob správy země. Panovník deleguje svoji moc na určitý okruh lidí a ti tak nesli spoluzodpovědnost na chod státu (př. vznik protoparlamentu v Anglii v roce 1265, od r. 1332 na něm zasedali i zástupci měst a nižší šlechty).



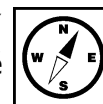
V této době se zrodily první univerzity, které poskytovaly nejvyšší vzdělání. Obvykle byly těsně propojeny s církví. Krom teologie vznikaly také artistické fakulty (sedm svobodných umění – aritmetika, rétorika, filozofie, matematika, astronomie, geometrie, hudba), právnícké a lékařské. Vstup na univerzity byl podmíněn pouze talentem uchazeče (samozřejmě vzdělání mohli získat jen muži). První univerzitou vůbec se stala Boloňská univerzita (1158), následována Sorbonou, Oxfordem, Neapol, Padovou, Cambridge, Salamancou.

Vzdělání

V církevním životě dochází k rozvoji řádů – vznikají cisterciáci, premonstráti atp. Nově také vznikají rytířské řády, které za křesťanské ideály bojují mečem. Ve 13. stl. vznikají tzv. žebravé řády (František z Assisi).

V kultuře ve 12. stl. jasně dominuje gotický sloh a snaha stavitelů přiblížit se co nejvíce Bohu. Lidé začínají dbát na styly oblékání a sledují „módní“ vlny. Zrodil se fenomén „rytířského“ chování – rytíř je vzor ctnosti a galantnosti.

Charakteristickým znakem vrcholného středověku se staly křížové výpravy, jejichž cílem bylo získání svaté země od nevěřících. První křížová výprava se konala na žádost byzantského císaře a po výzvě papeže v roce 1095. Byla to však špatně organizovaná výprava, která se postupně rozplynula v loupeživé nájezdy. O rok později však vyrazila II. křížová výprava, která se dostala v roce 1099 až k Božímu hrobu. V této době křižáci zakládají na území Malé Asie státní útvary, které v pozdějších staletích zase zanikají. Definitivně byli křižáci z této oblasti vytlačeni Turky roku 1522.



**3. Pozdní středověk** – od poloviny 14. stl. do roku 1492 (objevení Ameriky), nebo 1453 – pád Konstantinopole. Znamená pro většinu zemí konec rozvoje a dřívějšího rozmachu. Došlo k zásadním změnám ve společnosti, vnitřním i vnějším. Východ z krize středověku našla společnost v nových hodnotách novověku.

Pozdní středověk

Vyčerpalo se hospodářství. Zemědělství a kolonizace se utlumily, mnohé vesnice naopak začaly zanikat. Řemesla ve městech stagnovala, vnikaly větší konflikty mezi cechy a městem, mezi cechy navzájem i uvnitř cechů samotných. Obojí má příčinu v úbytku obyvatelstva při morové epidemii. Odhady praví, že počet obyvatel v Evropě se snížil o 20 – 25 %. Navíc se zhoršily životní podmínky a snížil se průměrný věk obyvatel. V roce 1400 činila střední délka života přibližně 30 let (dříve 40). Hospodářství také trpělo v důsledku vyčerpání zlatých a stříbrných dolů.

Výrazným znakem úpadku civilizace se stalo antisemitství, které nabralo po morové epidemii na síle.

Do hierarchicky uspořádané společnosti se vklínili měšťané a nižší šlechta, což se odrazilo v postupném vzniku stavovské společnosti. Panovník se prakticky změnil v reprezentanta státu a na správě státu se výrazně podílely ostatní stavy.

Krize se objevila i v církvi. V roce 1378 došlo k papežskému schizmatu a od roku 1409 byli zvoleni najednou papežové tři. Situaci stabilizoval až Kostnický koncil, po jehož ukončení byl zvolen a uznáván pouze papež jediný.

Chod Evropských dějin ovlivnily dva velké konflikty – stoletá válka a husitské války.

**Pro zájemce:****Hlavní milníky středověku**

440 - vznik papežství jako instituce

476 - zánik Západořímské říše

5. – 6. stl. - stěhování národů

5. stl. - vznik francké říše (Chlodvík I. z rodu Merovejovců)

622 - oficiální počátek muslimského letopočtu

732 - bitva u Poitiers (Karel Martel poráží muslimská vojska a zastavuje jejich expanzi na Pyrenejský poloostrov).

800 (25. 12.) - korunovace Karla Velikého císařem (symbolické obnovení císařské moci, papež Lev III., idea, že papež je duchovním vůdcem křesťanů a císař jejich ochráncem).

843 - Verdunská smlouva – rozpad Francké říše – základ pro formování Francie a Německa

955 - porážka Maďarů na řece Lechu (Ota I. Veliký, Boleslav I.)

962 - korunovace Oty I. Velikého na císaře – vznik Svaté říše římské, císař je nejvyšším ze všech korunovaných hlav, nejprve je volen, pak korunován.

1095 - první křížová výprava

cca 1100- počátek kolonizace

1158 - založení univerzity v Bologni

1215 - IV. lateránský koncil – výrazné upevnění moci církve na mocí světskou - Magna charta libertatum

1265 - vznik protoparlamentu v Anglii

1337 – 1453 - stoletá válka

1347 – 1352 - morová epidemie

1378 - papežské schizma

1415 - upálení Jana Husa

1453 - pád Konstantinopole

1492 - objevení Ameriky

Hlavní milníky  
středověku

**4.1 Středověk český**

V 5. století přišli na území střední Evropy Slované. V 7. století dochází ke vzniku Sámovy říše, prvního státního útvaru na našem území. V roce 631 porazil Sámou u Vogastisburku franckého krále Dagoberta. Položil tak základy nezávislosti svého státu.

Středověk  
český

Sámou měl 12 žen, 37 dětí (politický harém, sňatky upevňovaly konfederaci gentes).

Sámou vládl Slovanům 35 let, zemřel kol. 660.

**Období Velké Moravy**

Přibližně roku 830 zakládá kníže Mojmír I. říši zvanou Velká Morava, ke které připojil Nitriansko. Mocenské jádro říše se nacházelo na jižní Moravě. Položil základy dynastie Mojmírovců, vládců Velké



Moravy. V roce 863 přišli na Velkou Moravu věrozvěstové Cyril a Metoděj, kteří šířili křesťanskou víru. Největší rozmach však zažila Velká Morava za knížete Svatopluka, který rozšířil svou moc i na další slovanská území. Mezi nejdůležitější centra Velké Moravy patřily Valy u Mikulčic, Staré Město u Uherského Hradiště, Pohansko u Břeclavi, Děvín u Bratislavy a Nitra. Tato místa se stala i důležitými centry vyspělé řemeslné výroby, obchodu a vzdělanosti a vznikla zde i řada kamenných staveb. Velká Morava

Většinu obyvatelstva Velké Moravy tvořili rolníci a řemeslníci, ale vyskytovali se i nesvobodní nevolníci a otroci. Panovník byl obklopován skupinou šlechticů, kteří byli důležitou součástí na válečných taženích a při správě země. Po Svatoplukově smrti na počátku 10. století následkem bojů o nástupnictví a útoků kočovných maďarských kmenů došlo v roce 906 k zániku Velkomoravské říše.

## České knížectví

Po zániku Velké Moravy měl při sjednocování země rozhodující roli kmen Čechů. Prvním, historicky prokázaným českým knížetem byl Bořivoj z rodu Přemyslovců. Vláda tohoto rodu na českém královském trůně trvala přes 400 let a byla plná střídavých období zmatků a bojů, s relativně stabilním královstvím pod vedením silného vůdce. Mezi ty nejvýraznější panovníky z Přemyslovců lze zmínit sv. Václava, Vratislava, II., Vladislava II., Přemysla Otakara I, Václava I, Přemysla Otakara. II. Vraždou jeho vnuka Václava III. však vláda rodu Přemyslovců na českém trůně skončila a jeho místo zabral rod Lucemburků, ze kterého pochází i nejvýznamnější český panovník Karel IV. Za jeho vlády české země vzkvétaly ve všech oblastech života. Tento stav se naneštěstí nepodařilo udržet jeho synovi, Václavu IV., ani jeho bratrovi Zikmundovi, především z důvodu vypuknutí husitského povstání, které zachvátilo české země. České knížectví

Stabilizovat české země po husitské válce se pokoušel další z panovníků, Jiří z Poděbrad. Ten se však musel potýkat i s obsazením části českého státu Matyášem Korvínem a válka mezi nimi byla ukončena až za Jiřího nástupce Vladislava Jagellonského, který svojí vládou spojil český a uherský stát. Následně se k moci na našem území dostal silný rakouský rod Habsburků, pod jejichž vedením se obyvatelé českého státu přenesli ze středověku až do novověku.

## Pro zájemce:



### **Nejvýznamnější události dějin středověku se zaměřením na české země**

- 20. léta 7. stl - vznik Sámovy říše
- počátek 9. stl. - vznik Velké Moravy (Mojmír I.)
- 863 - příchod věrozvěstů Cyrila a Metoděje
- 907 - zánik Velké Moravy (pod vpádem Maďarů)
- 2. pol. 9. stl. - počátky formování českého státu (Bořivoj I.)
- 28. 9. 935 - zavražděn kníže Václav
- 973 - vznik pražského biskupství
- 995 - vyvraždění Slavníkovců
- 1085 - Vratislav II. králem
- 1158 - Vladislav II. králem
- 1182 - vznik Markrabství moravského
- 1212 - vydání Zlaté buly sicilské

- 1278 - bitva na Moravském poli
- 1300 - Václav II. získal polskou korunu
- 1301 - Václav III. korunován jako uherský král (později i král český a polský)
- 1306 - vymření Přemyslovců v mužské linii
- 1344 - vznik pražského arcibiskupství
- 1346 - Karel IV. zvolen římským králem
- 1348 - založení vysokého učení v Praze
- 1415 - upálení Jana Husa
- 1434 - bitva u Lipan
- 1458 - Jiří z Poděbrad zvolen českým králem

## 4.2 Postoje společnosti ke genderové problematice ve středověku, otázka náboženství a vzdělání žen ve středověku.



Projevy společnosti k ženám a mužům se ve středověku v průběhu času diferencovaly, obecně však můžeme prohlásit, že v celé této epoše platilo pravidlo, že vždy záleželo na konkrétním postavení jedince ve společnosti. Čím byl výše ve společenské hierarchii, tím mu ostatní projevovali uctivější chování a sám ho také po ostatních vyžadoval.

Postavení  
ženy ve  
středověku

Po celý středověk vyznávala společnost znovuobjevenou tezi Aristotela, že: „člověk je nadřazen zvířeti, muž ženě a dospělý člověk mladému.“ A podle ní se také chovala.

V případě vnímání žen ve středověku hrál vedle sociálního statutu ženy velkou roli i její věk. Čím byla mladší, tím si získávala ve společnosti vyšší pozornost a to hlavně kvůli sňatkové politice. Optimální věk na vdávání byl od 13 do 18 let. Tehdy však pro svatbu urozených prakticky neexistovaly věkové limity snoubenců a jsou zdokumentovány i případy svateb malých dětí.

Pokud však žena patřila k nižší sociální skupině obyvatel, výrazně se její život lišil. I v tomto období byl společností přijat úzus, že hlavním posláním v životě ženy je přivést na svět potomstvo. Do popředí zájmu se ovšem dostává láska jako cit. Po celý středověk vznikají práce oslavující, nebo naopak zatracující různé projevy lásky. Například v 80. letech 12. století jistý André le Chaplain ve svém pojednání radil mladým mužům, aby v případě, že se jim zalíbí mladá venkovská dívka, neplýtvali energií, klidně si ji hodili na záda a následně si s ní dělali, co uznali za vhodné.

### Pro zájemce:

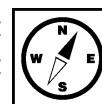


Jedním z příkladů oslavující lidskou lásku je samozřejmě literatura a básně. Zde je ukázka středověké milostné lyriky:

*„Sladká moje láska tklivá,  
sličná v líci, na údech,  
spanilostí opojivá,  
kterou stvořil boží dech!*

„Je jako lilie, jak růže svěží  
 a zářící jak rubín východní.  
 Té kráse vyrovná se jiná stěží,  
 je jako lilie, jak růže svěží.  
 Mé srdce pokorné u nohou leží,  
 jak věrný milenec po všechny dni.  
 Je jako lilie, jak růže svěží  
 a zářící jak rubín východní.“  
 Jenom vy jste duši drahá,  
 z jiné lásky libá vláha  
 nemůže mě občerstvit!“

V opačném smyslu se o lásce vyjadřovala zejména křesťanská církev. Té se podařilo dokonce vytvořit kult pozitivní lásky, podle kterého jsou si milenci skutečně rovni. Postupem času se začala snažit oddělit od sebe lásku biologickou a duševní, kterou obecně vyzdvihovala.



Někteří křesťanští myslitelé ovšem stále vnímali ženu jako zdroj prvotního hříchu. V satirické poemě z roku 1292 jednoho z nich se píše, že manželství je horší než celibát. Ženy jsou nemožné, příliš mluví. Proč se asi Spasitel po svém vzkříšení ukázal nejprve ženám? Protože chtěl, aby se to všichni rychle dozvěděli. A proč se Ježíš neoženil? Protože to věděl nejlíp. Zákaz rozvodu zosnovali muži žijící v celibátu. A já se ptám Pána: tvá dcera Eva tě zradila, dovedeš si představit, co by udělala tvá žena? Zákon není spravedlivý. Spasitel káže něco, čeho by se sám neodvážil. Bůh ustoupí a prohlásí, že ženatí muži budou mít v nebi lepší místo, protože více trpěli.

Ve vrcholném středověku se také zrodil nový fenomén - „rytířské chování“.

Rytířské  
 chování

Nejprve je nutné oddělit pojmy rytíř a rytířské chování. Zatímco rytířovou největší předností byly úspěchy na poli válečném, či v turnajových kláních, v rytířském chování se spatřoval jakýsi ideál chování mužů k ženám.

**Ideální muž** tedy měl být pozorný, vždy musel dbát o čest své vyvolené, musel ji chránit před nebezpečím i nepohodlím, musel být dobrý společník vybraných mravů. V ideálním případě ještě pěl své vyvolené sonety oslavující její krásu.

V praxi však byla situace mírně odlišná. Valná většina všech rytířů byla negramotná, projevovat se hudbou mnozí považovali za nedůstojné, a proto si hudebníky spíše najímali. Na veřejnosti se sice ke svým ženám chovali rytíři s úctou, mnohdy se však v soukromí uchýlovali i k fyzickým trestům. Naproti tomu žena měla vše trpělivě snášet, odbojností by riskovala nejen ztrátu svého postavení, ale i despekt okolí.

### 4.2.1 Ženy a jejich tělo

Z pohledu církve bylo ženské tělo d'áblovlo, bylo nádobou hříchu (hlavní roli podporující tyto myšlenky hrál výklad Bible v části popisující Evin prvotní hřích). Přílišnou krásu přisuzovali dílu d'ábla a byla považována za nebezpečnou, či dokonce nemorální. Nápadně krásná žena byla podezřelá, často nařčená z čarodějnictví nebo považovaná za bezcharakterní. Velké podezření budila také žena, která byla krásná a zároveň inteligentní.



Tělo muže bylo pokládáno za jeho nedotknutelné vlastnictví, kdežto tělo ženy nepatřilo pouze jí samé. Bylo vždy objektem různých pověr, opovržení, obdivu, násilí a uctívání. Na ženu a její tělo se nahlíželo jako na prostředek zajišťující pokračování rodu nebo jako na objekt ukájení mužské vášně a touhy.

Na **ideál ženské krásy** ve středověku mělo velký vliv křesťanství. Ideální žena - štíhlá, drobná, neposkvrněná panna, která zasvětila svůj život Bohu a vzdala se tělesného života ve prospěch života duchovního. Tloušťka výrazně poukazovala na tělesnou stránku než na duchovní. Za hřích se považoval i přecpaný žaludek. Požadavek na štíhlou postavu u žen je potvrzený i v lékařských knihách, které ženám radí, jak zhubnout, či si postavu udržet, např. citát ze staročeské knihy lékařské - Proti tučnosti ženské požívaj žena obecně věci trpkých a kyselých, buďto v jídle, neb v pití, na večer nejez, dlouho spi na den, dlouho tvrdě léhaj, skrovně jez a pí.

Ideál ženské krásy

Ženy ze šlechtického rodu věnovaly velkou pozornost své kráse (převážně vlasům a pleti). Typické byly dlouhé vlasy, jejich mytí mnohdy trvalo i celý den. Krásné, zdravé a dlouhé kadeře jsou spojovány s ušlechtilostí. Provdané ženy obvykle nosily kadeřavé vlasy, naopak ty neprovdané, dlouhé vlasy spletené do copu (spuštěného nebo omotaného kolem hlavy), tak aby připomínal věnec symbolizující panenskou čistotu. Ideálem krásy byla čistá, alabastrově bílá pleť a plavé dlouhé vlasy, oči mají být výrazné a zářít, aby byly krásné (plavé vlasy – symbol sluneční záře, světla a zlata, sám Bůh byl ztotožňován se světlem. Alabastrová pleť odkazovala na symboliku bílé barvy).

Ženy používaly pudr, aby docílily alabastrově bílé tváře. Líčily si také tváře a rty a zvýrazňovaly si oči a obočí. Fyzická krása ženy byla určována čtyřmi barvami:

1. Zlatou barvou vlasů
2. Bílou barvou rukou, pleti, a zubů
3. Červenou barvou rtů a tváří
4. Černou barvou, která zvýrazňovala oči, řasy a obočí

Líčidla, společně s parfémami, byla dovážena z Blízkého a Středního východu. Líčení a jakékoli umělé úpravy ženského těla však středověká církev považovala za nevhodné, někdy dokonce kacířské. Používání líčidel bylo pojímáno jako opravování božího dokonalého díla, tedy rouhání proti Bohu.

Touha dívek a žen přiblížit se ideálu ženské krásy byla natolik silná, že byly ochotné uchýlit se k různým aktivitám a tehdejšími „lidovými“ receptům, jak požadovaného výsledku docílit (např. pro krásnou pleť se má po ránu vypít nápoj ze starého piva, v němž se vařily bukvice; nebo k depilaci se užíval přírodní síran smíšený s nehašeným vápnem).

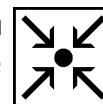
### 4.2.2 Ženy, muži a nevěra

Společnost také činila zásadní rozdíly ve svém postoji k manželské nevěře. Ženy, podezřelé z cizoložství mohly být vystaveny na pranýř, mohly být fyzicky týrány, byly odsuzovány na mnoho let do vězení a v krajním případě jim hrozila i smrt na mučidlech. Jejich manžel se s nimi mohl lehce rozvést, aniž je musel finančně odškodnit (často stačilo jen podezření na nevěru, čehož někteří využívali) atd.

Ženy, muži a nevěra

Vůči mužům byla společnost výrazně benevolentnější. Většinou se musel vyrovnat s trestem veřejného opovržení. Mohl být potrestán i mírnějším fyzickým trestem, nebo musel zaplatit pokutu. V jižní Francii ve 14. století se však rozhodli pro důraznější postup vůči záletným ženatým mužům. Pokud byl takový muž dopaden, byl vyslečen donaha a donucen proběhnou ulicí hanby, přičemž ho po cestě mohl kdokoli uhodit. Motivem tohoto opatření však nebylo zrovnoprávnění postoje k ženské a mužské nevěře, ale obyčejná touha po majetku, neboť odhalený nevěrník zároveň pozbyl značnou část svého majetku.

Jako ilustraci odlišného chování společnosti vůči mužské a ženské nevěře můžeme uvést příklad z roku 1314. Francouzský král Filip IV. uvěznil na doživotí dvě údajně cizoložné manželky svých synů. Své potomky za totožné prohřešky nejenže nepotrestal, ale později se oba dočkali korunovace.



V každém případě však měl smůlu milenec, pokud byl přistižen v loži se svou milenkou jejím manželem. V takovém případě byl zákonitý manžel oprávněn svého soka na místě usmrtit.

Existuje dokonce statistika, kterou si vedli ve 14. století v Anglii. Podle ní stanulo před soudem během 80 let za smilstvo 5 % žen z bohatých venkovských rodin, 11 % ze středních vrstev a 16 % z nejchudších venkovských majetkových poměrů.

Otázkou postavení žen a mužů ve středověku se zabýval středověký italský právník Azza, který po letech výzkumu zjistil, že: Ženy se liší od mužů tím, že je jejich postavení horší.

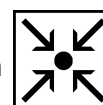
### 4.2.3 Ženy a vzdělání, ženy a náboženství

V otázce přístupu žen ke vzdělání měla středověká společnost jasno. Vzdělání nebylo vnímáno jako hodnota, či umění, které by měla žena ovládat. Navíc obecně panovalo přesvědčení o nižší intelektuální úrovni ženy. Chování a postoj tehdejší společnosti je poměrně výstižně zaznamenán v jedné italské kronice, která uvádí, že ženy jsou ovládány muži, protože obecně postrádají mužskou moudrost. Některé jsou inteligentnější než muži, ale ty jsou vzácností a proto by měly být ženy přirozeně podřízeny mužům.

Ženy a vzdělání

Další autor zase ve své práci tvrdil, že ženy jsou jen spoře obdařeny rozumem a snáze podléhají svým vášním.

A ve výkladu apoštola Pavla od Huberta z Romans se píše: Nedovolují ženám kázat ze čtyř důvodů. Prvním je nízká inteligence, jíž se jim dostává méně než mužům. Druhým je podřízenost, jež jim byla uložena. Za třetí, kdyby žena kázala, vyvolávala by svým zjevem chlípné myšlenky a za čtvrté je to vzpomínka na první ženu, která promluvila slovo a okamžitě obrátila svět vzhůru nohama.



Přístup k oficiálnímu vzdělání, které se získávalo ve školách a později i na univerzitách ženy po celý středověk neměly. Výjimkou byly kláštery. V nich se ženám mohlo dostat základního vědění, mnohé se naučily číst a psát. Obecně však leželo těžiště práce ženských řádů v péči o potřebné (nemocné, chudé, bez domova, sirotky atp.).

Samozřejmě, že gramotnost mohla žena získat i domácí výchovou. To se ovšem týkalo především vyšších společenských vrstev. Urozené šlechtičny a princezny v pozdějším období byly soukromě vzdělávány najatými pedagogy a vychovateli. I tak byla její výuka zaměřena spíše praktičtěji. Učily se různým dovednostem (například vyšívání), mohly se v omezené míře cvičit v tělocviku a především si musely osvojit dvorskou etiketu.

Kvůli diskriminačnímu postoji ke vzdělání nemohly ženy svobodně vykonávat ani žádné povolání. S výjimkou těch případů, že žena zdělila živnost po svém otci nebo manželovi. I tak se však měla co nejdříve provdat.

Z dnešního pohledu je zajímavé i srovnání finančních poměrů žen a mužů, kteří měli k dispozici nějaký větší majetek. V roce 1335 v Toulouse prováděli daňový soupis a zjistili, že 9 % statků vedly ženy a tyto ženy musely mít určitou úroveň vzdělání (minimálně srovnatelnou s muži ve stejné pozici). Když se však provedl soupis majetku, zjistilo se, že ženy disponují pouze 6 % z celého jmění.

Obdobně jako v přístupu ke vzdělání, i v otázce náboženství se společnost výrazně lišila ve svých postojích k ženám a mužům, kteří měli něco společného s církví.

Ženy a  
náboženství

Důkazem je prostý fakt, že žádná žena nikdy nevstoupila do církevní hierarchie. Navíc byly ženy zcela vyloučeny z odborných teologických disputací. Rovnoprávnější přístup panoval pouze v otázkách svatořečení. Zde ženy nebyly nějak výrazně diskriminovány.

Už ve středověku se objevilo lidové úsloví, že církve vedli muži, ale skutečnými věřícími byly hlavně ženy.

### 4.3 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



#### Rytíř versus dáma

**Cílem** je pokusit se vytvořit umělecké ztvárnění společensky ideálních očekávání, která jsou požadována po mužích a ženách vyšší vrstvy ve středověku. Žáci si zároveň vyzkouší, jak složité mohlo být vyhovět kladeným nárokům na jejich práci a uvědomit si obtížnost takového úkolu (nejen) ve středověku.

#### Metodika

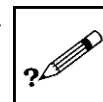
Žáci mají za úkol napsat na papír několik veršů (alespoň 6-8), kterými by chtěli naplnit ideál rytířského chování muže k dámě. Zadáání může být pro dívky odlišné a ty si mohou jako námět pro svou tvorbu vybrat třeba básnický popis svého vysněného rytíře (jeho vlastnosti, kvality, vzhled atd.). Jak dívky, tak chlapci tedy mohou pomyslně opěvovat středověké ideální muže-rytíře, či ženy-dvorní dámy. Je poté na učiteli zda nechá básně přečíst pouze dobrovolníky, sám někoho určí, anebo si je vybere a přečte jím zvolené texty. Následně spolu s žáky shrne reálnost jejich představ ve vztahu k tehdejší realitě. Historická ukázka této tvorby je v textu výše.

## Kontrolní otázky a úkoly:



1. Vysvětlete pojem feudalismus.
2. Proč hrál ve středověku v postavení ženy důležitou roli její věk? Myslíte, že je tomu tak i nyní, v současné společnosti?
3. Liší se středověký ideál ženské krásy od toho dnešního?
4. Proč byly tresty za nevěru mužů tak odlišné od těch pro ženy?

Vyhledejte a zpracujte informace o jednom z největších diskriminačních projevů historie - pronásledování čarodějnic.



## Literatura:



BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. Utváření Evropy; sv. 11. ISBN 978-80-7106-494-7.

ČERNÁ, Alena M., ed. *Staročeské knihy lékařské*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006. xvii, 472 s. ISBN 80-7294-204-2.

ČERNÝ, Václav. *Staročeská milostná lyrika: a další studie ze staré české literatury*. Vyd. 2., dopl. a upr. Praha: Mladá fronta, 1999. 459 s. ISBN 80-204-0833-9.

EISLER, Riane Tennenhaus. *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.

ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. 338 s., 24 obr. příl. Každodenní život; sv. 12. ISBN 80-7203-369-7.

FEJTOVÁ, Nela. *Krása ženy ve středověku*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Bakalářská práce. 2011. 66 s. [online]. [cit. 2. 8. 2017]. Dostupné z: [https://is.muni.cz/th/342199/ff\\_b/Krasa\\_zeny\\_ve\\_stredoveku.pdf](https://is.muni.cz/th/342199/ff_b/Krasa_zeny_ve_stredoveku.pdf)

LE GOFF, Jacques a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 3. Praha: Vyšehrad, 2014. 935 s. ISBN 978-80-7429-130-2.

LE GOFF, Jacques a TRUONG, Nicolas. *Tělo ve středověké kultuře*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2006. 155 s. Kulturní historie. ISBN 80-7021-826-6.

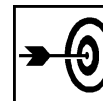
OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

## 5 Změna v přístupu společnosti s příchodem novověku, počátky feministického hnutí

V prvním století novověku (16.) se výrazně promítá dříve manifestovaná snaha společnosti o nápravu církve z období reformace. Z mnoha důvodů nenalezly dřívější pokusy o přeměny církevního učení masový ohlas – a to včetně husitství, neboť to zůstalo omezeno na české území.

### V této kapitole se dozvíte:



- které světové události výrazně měnily tvář novověku
- jak společnost ovlivnila reformace a její dopady
- k jakým zlepšením postupně docházelo v postavení žen ve společnosti
- bližší pohled na 1. vlnu feminismu a na události, které ovlivnily pozici žen

**Klíčová slova:** novověk, nárůst vzdělanosti, husité, reformace, feminismus, 1. vlna feminismu.



První změnou v myšlení společnosti v novověku je tedy ohlas reformátorského hnutí. Vzpomeňme tedy alespoň hlavní představitele: Jan Hus, Martin Luther, Ulrich Zwingli a Jan Kalvín (Jean Calvin).

### Pro zájemce:

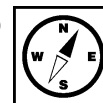


**Martin Luther** - zveřejnil v říjnu 1517 svých 95 tezí - boj proti odpustkům, zásady vlastního pojetí křesťanství. Sám se hlásil k odkazu Jana Husa. Na svou stranu si získal mnohá německá knížata, čímž si zajistil politickou podporu i přes odpor papežské kurie. Kvůli jeho učení dokonce vypukla v Německu tzv. selská válka – 1524-1526. Jako samostatná organizace vznikli luteráni, či protestanté v roce 1530).

**Ulrich Zwingli** – švýcarský reformátor, v roce 1523 zřídil v Curychu novou náboženskou obec. Opět částečně navazoval na husity, z většiny však na Luthera. Jeho zásluhou vznikla sekta tzv. novokřtěnců (odmítali křest dětí, křtili jen dospělé).

**Jan Kalvín** – hlásal nauku o predestinaci (předurčení = lidé jsou předem Bohem vybráni ke spasení či zatracení). V Ženevě založil přísné společenství lidí vyznávající jeho učení a postupně proměnil celé město ve stejně ideově smýšlející obec. Ve Francii se jeho stoupenci nazývali Hugenoti a v Anglii Puritáni. V Čechách se pod jeho vlivem zformovala Jednota bratrská.

Pod tlakem nových událostí se začala reformovat i sama církev. V roce 1540 bylo papežem povoleno hnutí, jenž založil španělský šlechtic Ignác z Loyoly – Jezuitský řád, řád Tovaryšstva Ježíšova. Podstatou řádu se stalo šíření a posilování katolické víry, misijní činnost a šíření vzdělanosti. Příslušníci Řádu zakládali po celé Evropě nové koleje (první v Římě, v roce 1566 vznikla jezuitská kolej i v Olomouci).





Druhou závažnou událostí pro katolické náboženství se stal Tridentský koncil. Nejprve byli k jednání přizváni i protestanté, jenže neshody mezi všemi zúčastněnými se jen prohloubily. Nakonec se katoličtí duchovní shodli na hlavních zásadách své víry, které v podstatě platí doposud.

Další změnou, která ovlivnila životy všech bez výjimky a týká se i nás se stala reforma kalendáře. Z iniciativy papeže Řehoře XIII byl roku 1582 přijat tzv. gregoriánský kalendář.

Novověk začal také ve znamení objevitelských cest. Již dávno fungoval obchod s Indií, do níž připlouvaly lodě přes Afriku. Nově se však všemožní dobrodruhové soustředili na čerstvě objevený kontinent – Ameriku. Je paradoxní, že díky prvním kontaktům, které navázali Evropané s místními domorodci, se v Evropě objevil syfilis a v Americe zase neštovice, spalničky a chřipka. Teprve v pozdějším období poznala Evropa brambory, tabák, kukuřici, kakao, slunečnice, ananas, krocany a mnoho dalších komodit. Pro domorodé kmeny zase byl překvapením kůň a palebné zbraně. Cesty a objevy

Evropané ovšem přistupovali k Americe především jako ke kořisti a díky svému přesvědčení, že jako křesťané reprezentují vyšší bytosti, jednali s místním obyvatelstvem značně krutě. Příkladem takového chování je Hernando Cortéz, který vyvrátil říši Aztéků a Francisco Pizarro, který zničil říši Inků v dnešním Peru. V průběhu dalších let však kořistnické výpravy pomalu ustávaly a do popředí zájmu se dostal obchod.

V důsledku masivního dovozu drahých kovů z Ameriky došlo v Evropě v 16. století k tzv. **cenové revoluci**, jejímž hlavním projevem byl nárůst cen zboží a služeb. Několik evropských států prohlásilo státní bankrot opakovaně (např. Španělsko).

V novověku se také projevuje výrazné **národní uvědomění**, které vrcholí vyhlášením nových nezávislých států. V roce 1579 vzniká tzv. Utrechtská unie, později známá jako Nizozemí.

Změnila se i evropská obchodní centra a s tím spojený politický vliv jednotlivých regionů. Ten přešel nejprve z Itálie do Portugalska a Španělska a následně do Anglie a čerstvě založeného Nizozemí.

Na počátku novověku se také objevuje **hrozba v podobě Turecka**. Turecký sultán – Sülejman II. Nádherný si vytkl za cíl pokořit všechny křesťany a sjednotit Evropu pod svoji nadvládou. Na obranu křesťanských států byla založena tzv. svatá liga, která se poprvé s Turky střetla v ohromné bitvě u Lepanta a díky vítězství zamezila útokům Turků ve středozezemním moři. O to intenzivněji ovšem začali Turci pronikat do Evropy po souši. V roce 1526 svedli například bitvu u Moháče, kde zahynul i český a uherský král Ludvík Jagelonský. V roce 1529 dokonce oblehly turecké oddíly Vídeň. Později dobyly část Uher a na získaném území založili vlastní stát.

Novověk se vyznačuje i velkým **nárůstem vzdělanosti**. A to jak díky Jezuitům, tak i díky reformačním hnutím, které mnohdy zakládaly vlastní školy. Šíření vzdělanosti bylo podpořeno vynálezem knihtisku, díky čemuž se šířily ve větších vydáních i knihy odborné, převážně historické. Ve školské soustavě se objevují tzv. školy měšťské, které byly určeny pro syny bohatších měšťanů a nebyly přímo vázány na církev. Rozmach nastal i na poli vysokého školství. Nové univerzity byly zakládány všude v Evropě. Mezi nejvýznamnější učence své doby patřil Erasmus Rotterdamský, přezdívaný i kníže humanistů. V tomto období také píše Thomas Moor svoji Utopii, v níž vylíčil svoji představu ideálního uspořádání společnosti. Na poli pedagogiky se výrazně činil Jan Ámos Komenský, dosud pokládán za jednoho ze tří největších světových pedagogů. Nárůst vzdělanosti

V novověku dochází i k mnoha objevům a byly prezentovány nové teorie. Například Mikuláš Koperník přišel s tezí o oběhu Země kolem Slunce. Ale patřili sem i další učenci, jako Tycho de Brahe, Giordano Bruno, Galileo Galilei, Jan Kepler.

### Pro zájemce:



**Tridentský koncil** – byl svolán papežem Pavlem III. roku 1545 a zasedal v italském Trentu (lat. Tridentum). Účastnilo se jej asi 255 biskupů, kteří řešili otázku protestantství a katolické reformace. Koncil se konal ve třech zasedáních mezi 13. prosincem 1545 a 4. prosincem 1563. Hlavními cíli koncilu bylo najít nejvhodnější reakci na vznik protestantství a definovat nauku katolické církve v diskutovaných otázkách, s čím souvisela i snaha připravit reformu církevní disciplíny a správy.

**Gregoriánský kalendář** - přesněji „juliánský kalendář s křesťanským letopočtem a s gregoriánskou korekcí přestupnosti“, je v dnešní době celosvětově uznávaným systémem pro počítání času. Patří mezi solární kalendáře. Byl zaveden papežem Řehořem XIII. V roce 1582 úpravou juliánského kalendáře s křesťanským letopočtem (Juliánský kalendář by zaveden Juliem Caesarem v roce 46 př.n.l.). Gregoriánský kalendář je oproti Juliánskému kalendáři, který opravil, výrazně přesnější v průměrné délce roku - zatímco juliánský kalendář má oproti astronomické skutečnosti (tropickému roku) odchylku 1 den každých 127 let, u gregoriánského kalendáře tato odchylka činí 1 den přibližně každých 3300 let.

## 5.1 Proměny společnosti v novověku



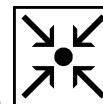
Podobně jako pro středověk, i pro novověk platí, že veškerý společenský vývoj probíhal nerovnoměrně a podléhal mnoha vlivům, lokálním podmínkám, ale i změnám klimatu (malá doba ledová mezi léty 1645 – 1715, snížení teploty o 1°C → zkrácení vegetační doby).

Jako filozofický proud se objevuje humanismus či antropocentrismus, který staví člověka do popředí zájmu a nikoli Boha, jako tomu bylo doposud. V praktické rovině je projevem humanismu i fakt, že jsou otvírána i témata, která do té doby byla tabu. Člověk je popsán i ve své každodennosti se svými problémy i radostmi. Dokladem tohoto je například tvorba Shakespeara. V kulturním prostředí se objevuje renesance, která se především odráží v malířství, sochařství, stavitelství, ale i módě.

Proměny  
společnosti v  
novověku

I stát se začíná zajímat o jednotlivce. Státy se snaží mít přehled o svých obyvatelích, ovšem ze zjištěných důvodů – bylo potřeba zefektivnit výběr daní. A obecně lze prohlásit, že se člověk jako jedinec dostává do popředí ve všech oblastech. Ovšem opět spíše z pragmatických důvodů. Například, po zkušenostech z opakovaných morových epidemií, přijímají města regule zlepšující hygienické podmínky, zaměstnávají lékaře, doporučují určitou skladbu potravin apod. Reformují se armády a zlepšují se podmínky vojáka – opět pro jeho větší efektivitu. Zvyšuje se produktivita hospodářství a zároveň životní úroveň obyvatel.

V oblasti rodinného života dochází také k určitým změnám. Opouští se středověký model sňatků v brzkém věku. Ženy se nyní vdávají až kolem 24 let, muži se žení v průměru ve 27 letech. Toto chování se odráží i v demografickém vývoji a klesá porodnost – nově připadá 4 až 5 dětí na jednu ženu. Tyto změny se obvykle vysvětlují snahou rodičů o ekonomické zabezpečení rodiny před příchodem dětí.



Zajímavá je statistika několika historiků, kteří analyzovali demografické křivky v průběhu jednoho roku. Zjistili například, že v Anglii a Skandinávii bylo nejvíce dětí počato o adventu, zatímco zbytek katolické Evropy vykazoval tendenci opačnou. Také zjistili určitý vztah mezi „plánováním“ rodičovství a místem pobytu. Většina vesnických žen totiž počala své dítě na jaře, aby se ještě stihla zúčastnit polních prací a sklizně v létě.

Velké procento žen žilo v klášterních komunitách (udává se 10 – 20 %), což jim přináší sice jistou společenskou prestiž, jejich práva a osobní život je však tímto značně omezen.

Obecně lze prohlásit, že rodinný život byl mnohem silnější než v soudobé společnosti. A to díky větším mezigeneračním vazbám. V jednom domě spolu žily dvě či tři generace a každý měl určenou úlohu, kterou vykonával. Zároveň platila v rodině jakási společná odpovědnost a měla společný majetek. Hlavou rodiny se stával muž, na nějž přešlo dědictví (to se totiž nedělilo, ale předávalo). Nebylo ani nezvyklé soužití sourozenců pod jednou střechou a to i v případě, že již každý měl vlastní rodinu. Velikost rodiny žijící v jednom domě byla ovšem limitována majetností jejich členů. Zatímco v chudé rodině spolu žili maximálně rodiče a jejich děti, v bohatších vrstvách nebyla neobvyklá rodina o sto a více členech.

Rodinný život

Také postavení žen v jednotlivých regionech Evropy se v novověku výrazně lišilo. V žádné ze zemí sice nebylo zákonem kodifikováno jejich rovnoprávné postavení s muži, ale vliv žen se často odvíjel od jejich majetku a postavení.

Obecně se i po celý novověk dál šířila a posilňovala tradice, že žena jako lidská bytost není svéprávná a že potřebuje dohled muže (otce, bratra, manžela či syna). Žena v rámci domácnosti měla jasné stanovenou roli, kterou nemohla porušit. V krajním případě by jí totiž hrozilo i vyvržení ze společnosti. Ženy nesměly samy provádět právní úkony, mnohdy nemohly ani nikoho popohnat k soudu. Jejich svědectví bylo pokládáno za méně důležité oproti mužskému. Ženy se svobodnějšího postavení dočkaly až po smrti svého manžela.

Postupem doby si ale i společnost začala uvědomovat nutnost ochrany práv žen a začaly být přijímány zákony alespoň částečně odstraňující diskriminaci. Například v Dánsku byl na konci 17. století přijat zákon, který sice dále povolovat manželovi fyzicky trestat svou choť, pokud by jí však ublížil tak, že by měla následky na svém zdraví, byl trestně stíhán, jako by ublížil cizí osobě. A dokonce se v něm objevila možnost odsoudit na nucené práce muže, který svou ženu týral zvláště nekřesťanským způsobem. Nebo byla také ženě přiznána práva hlavy rodiny v případě, že ovdověla a její potomci byli nezletilí.

Na ženu se v globálním měřítku přestávalo pohlížet jako na méněcennou bytost, na lokální úrovni ovšem příliš změn k lepšímu nezaznamenala.

## 5.2 První vlna feminismu

**FEMINISMUS** je sociálně politické hnutí, které vychází z přesvědčení o nerovném postavení žen a mužů a usiluje o změnu této nerovnoprávné situace žen vůči mužům. Feminismus

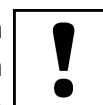
### První vlna feminismu

Datuje se na konec 18. stol. – pol. 20. stol. Jejím cílem bylo především legislativní zakotvení rovnoprávnosti, tj. odstranění diskriminačních zákonů a nařízení zakazujících ženám volit, dědit, dosahovat vyššího vzdělání, rovného postavení v rodině apod. K této rovnosti se hlásily především ženy, které pocházely ze středních a vyšších vrstev. Jejich muži často uznávali politickou filosofii individualismu a demokracii a prohlašovali, že všechny lidské bytosti mají od přirozenosti stejná práva a každému člověku mají být poskytnuty rovné podmínky pro svobodný osobní rozvoj. Nezdálo se však, že by měli v úmyslu cokoli z uvedeného vztahovat na ženy či vůbec kohokoli jiného než bílé muže.

První vlna feminismu

Počátek feminismu se pojí se dvěma jmény a to **Olympe De Gouges** a **Mary Wollstonecraft**. První jmenovaná stála v čele 1. masového vystoupení žen v evropských dějinách za Francouzské revoluce a vydala deklaraci práv ženy a občanky, požadující rovná práva pro obě pohlaví. Mary Wollstonecraft svojí knihou Obrana práv ženy zpochybňovala ideje o rozdílných schopnostech mužů a žen a kritizovala následky těchto předsudků odrážející se na nižším společenském postavení žen.

I když byly hlavní cíle ženského hnutí stejné, nacházíme však i rozdíly v požadavcích u žen z vyšších a nižších sociálních vrstev. Ženy z vyšších a středních vrstev požadovaly přístup k prestižnějším povoláním a rovnoprávnost vůči mužům, ženy z dělnických a chudinských rodin volaly po ochraně a odlišném přístupu oproti mužům. Musely pracovat za mzdu mimo domov, aby pomáhaly uživit rodinu. Obvykle vydělávaly 1 až 3 dolary týdně v přeplněných, zdravotně a bezpečně závadných továrnách.



Přestože ženy v průběhu 19. stol. dosahovaly vyšší úroveň vzdělání než dříve, vstup do většiny profesí jim byl odepřen. Pokud nechtěly veškerý čas trávit doma pletením nebo šitím, tak se pro ně nabízela pouze filantropická činnost, tj. velké množství dobrovolných charitativních spolků, do nichž mohly vstupovat.

### Pro zájemce:



**Olympe De Gouges** - narodila se 7. května 1748. Byla francouzskou dramatičkou a spisovatelkou s feministickým a demokratickým směřením. Bývá považována za jednu z prvních feministek první vlny. Za její nejdůležitější dílo lze považovat **Deklaraci práv ženy a občanky** (*Déclaration des droits de la Femme et de la Citoyenne*), kterou reagovala na „obecnou“, ve skutečnosti však mužskou, Deklaraci práv muže/člověka a občana (francouzské slovo *homme* označuje jak muže, tak člověka) a zdůrazňovala genderovou rovnost. V úvodu své Deklarace odsoudila nevíšimavost a pokrytectví mužů, kteří se domáhají svobody a rovnosti, které ale ženám nejsou schopni dopřát. Jejím hlavním cílem bylo upozornit na to, že ženy, stejně tak jako muži, mají právo na své štěstí a svobodu. Před zákonem jsou rovny mužům, tudíž by měly být i odpovědné za své činy, stejně jako muži. V postambuli de Gouge oslovuje přímo ženy – mají se probudit a uvědomit si všechna příkoří, kterých se jim dostává v područí mužů. V základu všech požadavků byl nejdůležitější požadavek

Olympe De Gouges

svobody, což v moderní filozofii vždy znamenalo především právo rozhodovat o své osobě, být skutečným „vlastníkem“ své osoby. Za své příliš revoluční myšlenky byla 3. listopadu 1793 popravena gilotinou.

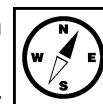
**Mary Wollstonecraft** – narodila se 27. dubna 1759. Na svou dobu byla považovaná za velmi radikální ženu, jejíž názory i život vzbuzovaly kontroverzní pocity a zájem veřejnosti. Společnost ji považovala za příliš avantgardní. Jedním z hlavních důvodů bylo to, že se rozhodla žít jako neprovdaná, svobodomyšlná a nezávislá spisovatelka. Wollstonecraftová se snažila bojovat proti stanovené roli ženy ve společnosti, odmítala podřízenost ženského pohlaví a snažila se o nápravu situace. Byla průkopnice nejen jako bojovnice za ženská práva, ale i jako spisovatelka. Ve svém nejznámějším díle **Obrana práv ženy** se pokouší vyvracet obecně panující smýšlení, že ženy jsou od narození přirozeně podřízeny mužům. Podle Wollstonecraftové je tomu právě naopak - ženy byly tomuto ponižujícímu postavení naučeny a velký podíl viny na tomto názoru nese též fakt, že se ženám nedostává vzdělání. Autorka se v knize zamýšlí nad ženami a zároveň kritizuje jejich přístup k životu. Podle jejího názoru jsou ženy zcela lhostejné ke svému podřadnému postavení, se kterým se spokojují, a tedy žijí povrchně, bez oprávněných požadavků. Hlavní příčiny ponižování ženského pohlaví tedy Wollstonecraftová vidí v ženách samotných, které se spokojí se svým podřízeným postavením. Mary Wollstonecraft zemřela 10. září 1797 na sepsi po porodu dcery.

Mary  
Wollstonecraft

### 5.3 Hlavní události první vlny feminismu

V následujícím textu se budeme zabývat výčtem těch nejdůležitějších událostí, které ovlivnily rozvoj feministického myšlení od konce 18. století.

**Konference v Seneca Falls v americkém státě New York** - probíhala 19. a 20. 7. 1848. Jejím cílem bylo upozornit na nerovné a nespravedlivé zacházení se ženami. Zúčastnilo se jí na tři sta lidí, včetně asi čtyřiceti mužů. Konferenci vedla americká feministka a abolitionistka Elizabeth Cady Stanton, absolventka vysoké školy a zároveň matka šesti dětí. Je rovněž autorkou tzv. „Deklarace citů“ (Declaration of Sentiments and Resolution), ve které se snaží o uplatňování nároků žen na základní práva, která jim byla dlouho odírána. Závěrečná ustanovení Deklarace vycházela přímo z Prohlášení o nezávislosti. Kdykoliv v budoucnu lidstva bude pro některou skupinu jeho příslušníků nevyhnutelné zaujmout mezi ostatními lidmi pozici odlišnou od té, která mu přináležela doposud... Pokládáme za samozřejmé tyto pravdy: všichni muži a taktéž i všechny ženy jsou si rovni. Výsledkem této konference bylo schválení dodatku Ústavy USA, který ženám umožňoval volit.



Konference v  
Seneca Falls

**Americká občanská válka** - probíhala v letech 1861 – 1865. Jako příčina války se často uvádí spor o otroctví, i když důvodů byla celá řada. Podstatou převážné části z nich bylo to, že se Jih pokoušel získat mnohem větší autonomii jednotlivých států v Unii, se kterou Sever, který prosazoval silnější centrální vládu, nesouhlasil. Požadavek volebního práva se stal i u samotných žen prvořadým až po občanské válce. Během občanské války spousta feministek ve svém snažení polevila – očekávaly, že republikánská vláda jejich vlastenecké nasazení po válce odmění tím, že jim volební právo udělí. Do té doby však feministky dokázaly nastolit celou řadu politických otázek – např. uvolnění pravidel oblékání, legislativní změny týkající se rozvodů a svěřování dětí do péče, přiznání práva žen na osobní vlastnictví a na svobodnou dispozici s vlastními příjmy. Po válce jim volební právo přiznáno nebylo a dokonce vláda doplnila ústavu o diskriminační bariéru, kdy hovoří pouze o občanech „mužského pohlaví“ a byl schválen dodatek, že volební právo nesmí být odepřeno na základě rasy, barvy pleti či dřívějšího nesvobodného postavení, ale kritérium pohlaví zde zcela chybí.

Americká  
občanská  
válka

**1867 – 2 referenda v Kansasu** (1. volební práva černochoů, 2. volební práva žen). Feministky se rozhodly přenést boj za práva žen na úroveň jednotlivých států – začaly v Kansasu. Kansaští republikáni však podporovali pouze první referendum a proti druhému veřejně vystupovali. U některých feministek se projevila rasistická motivace – snažily se prosadit svá práva na úkor práv černochoů. Volební právo Kansaská kampaň vyvolala v ženském hnutí hluboký rozkol, což vyústilo v založení 2 vlastních organizací:

1. **Americká společnost pro volební právo žen** - jejím jediným cílem bylo přiznání volebního práva nejen na ženskou, ale i na černošskou populaci
2. **Národní společnost pro volební právo žen** - prosazovala vedle volebního práva žen i řadu dalších politických požadavků. Členky propagovaly volnou lásku a marxismus, čímž si získaly protiamerický a proti rodinný punc.

**V roce 1890** dochází k opětovnému sloučení obou organizací v jednu a vzniká **Americká národní společnost pro volební právo žen**. Ženy si uvědomily, že k tomu, aby mohly dosáhnout svého primárního cíle, je třeba, aby působily konzistentně. Impulzem pro větší intenzitu kampaní se stalo schválení volebního práva pro černošské muže. Ženy argumentovaly především dvěma důvody, proč by i ony měly mít volební právo:

- V demokracii má každý právo rozhodovat sám o sobě.
- Účast žen přinese „očistu“ politického života.

Ženy podle nich měly do politiky přinést vrozené vlohy, jako je sklon pečovat o druhé – vlohy, které je činily nikoli rovnými mužům, ale jim nadřazenými.

Dalším klíčovým prvkem společnosti pro volební právo žen byla úspěšná mobilizace žen a mužů z dělnických vrstev a přistěhovaleckých komunit k účasti v jejich kampani. Muži i ženy z jednotlivých rasových, etnických a ideologických skupin si naléhavěji než kdy dříve uvědomovali, že zavedením všeobecného volebního práva mohou zdvojnásobit počet svých hlasů.

Přesto i v rámci boje za volební práva žen docházelo k diskriminaci i uvnitř této rozrůstající se komunity. Černošské ženy byly totiž systematicky vylučovány z účasti ve většině bělošských ženských organizací. Pro černošské ženy však znamenalo volební právo víc než jen věc ženské emancipace, představovalo i novou zbraň v boji s častou sabotáží volebního práva černošských mužů. Jejich aktivizace byla tudíž motivována touhou nejen po genderové spravedlnosti, ale také po dalším pokroku ve zrovnoprávnění rasovém. Proto paralelně vedle ženských bělošských organizací fungovaly i ty černošské (např. Národní svaz spolků barevných žen, Národní federace amerických žen, Severovýchodní svaz afroamerických žen).

V roce 1890 došlo také k historickému průlomů, neboť ženy získaly volební právo v jednom ze států v rámci USA - konkrétně to byl Wyoming. Ten o 3 roky později následovalo Colorado a v roce 1896 další dva státy – Utah a Idaho. Ženské organizace nadále pořádaly petiční kampaně, demonstrace a jiné veřejné akce. V období první světové války dochází k útlumu aktivit feministických spolků, ale záhy po jejím ukončení senát USA začal pracovat na příslušné legislativě. Ta se v roce 1920 stala skutečností a od 26. srpna tohoto roku získalo 26 miliónů žen volební právo.



### 5.3.1 Období po přiznání volebního práva v USA

Jakmile došlo k naplnění snu většiny žen, stalo se, že mnohé z nich přestaly vidět smysl v angažování se ve feministických spolicích. Jednak to bylo dáno tím, že považovaly svůj boj za vyhraný a tedy ukončený, jednak se některé domnívaly, že tímto dosáhly plné rovnoprávnosti s muži. K tomu všemu se zejména mladší generace přestala k ideálům svých předchůdkyň hlásit, neboť je žádné z témat nadále neoslovovalo (viz kapitola 6.1).

Je také zajímavé, že ženy si svůj triumf příliš neužívaly. Jejich volební účast byla totiž výrazně nižší než u mužů. A zároveň dost často preferovaly toho, koho jim doporučili muži.

Nicméně aktivní feministky nevyzimely. Jednou z těch, které si uvědomovaly, že ve společnosti existuje stále mnoho věcí k nápravě v oblasti genderu, byla Alice Paul, někdy označovaná jako oddaná superfeministka. Stále se zasazovala za práva žen v řadě oblastí života. Jejím snem byl Zákon o rovnosti práv mezi pohlavími. Některé její kolegyně se zase zasazovaly o to, aby žena byla více činná v politice a zastávala i vyšší úřady v rámci státní správy.

### 5.3.2 Počátky feminizmu v českých zemích

U nás měl feminizmus poněkud odlišnou povahu, než ve světě. Jednak byl časově posunut a byl také propojen s bojem za národní uvědomění. Výrazněji se prosazoval v průběhu 19. století a mezi nejznámější osobnosti patřily například **M. D. Rettigová**, která začala organizovat různé vzdělávací akce pro ženy (založila dokonce Nadaci pro studium chudých dívek v Litomyšli), spisovatelky **Karolína Světa** a **Eliška Krásnohorská** (ty založily například Ženský výrobní spolek, nebo první dívčí gymnázium Minerva). Mezi muže, které oslovila myšlenka na ženskou emancipaci, patřili např. T. G. Masaryk nebo Vojta Náprstek (Americký klub dam).

Počátky  
feminizmu na  
našem území



Mezi nejdůležitější organizace patřil **Ženský klub český** (1903) a **Ženská národní rada** (1923), které výrazně ovlivnila **Františka Plamínková**. Členky se snažily o dosažení větší emancipace v pracovním a politickém životě a v oblasti vzdělávání. Osvěta také věnoval klub značnou pozornost. Roku 1905 byl opět Fr. Plamínkovou zřízen i Výbor pro volební právo žen. A byla to stále Fr. Plamínková, díky níž se podařilo dosáhnout volebního práva pro ženy záhy po založení Československa. V roce 1925 byla sama zvolena do parlamentu a stala se členkou několika mezinárodních ženských organizací. Za své pokrokové myšlenky si získala i nepřátele a v roce 1942 byla po atentátu na R. Heydricha popravena.

### Pro zájemce:



#### Geneze volebního práva českých žen

- 1887 – první veřejně přednesený návrh volebního práva pro ženy
- Šlo o volby do zastupitelstva Prahy
- Návrh byl přednesen Vojtěchem Náprstkem na zasedání pražské městské rady
- 1905 – založení nejaktivnější organizace prosazující politická práva – Výbor pro volební právo žen, v čele stály Marie Tůmová a Františka Plamínková
- 1912 – zvolení spisovatelky Boženy Víkové – Kunětické do českého zemského sněmu, jednalo se o první zvolení ženy do zastupitelstva orgánu ve střední Evropě
- 1918 – přiznání volebního práva ženám v nově vzniklém Československu

## 5.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



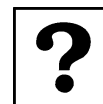
### Sufražetka

**Cílem** aktivity je uvědomit si míru vhodnosti a odpovědnosti za určité jednání, které vede k naplnění cíle (= získání volebního práva pro ženy v 19. stl.). Zároveň se žáci zamyslí nad tím, jak velký tlak společnost vyvíjela na zachování tehdy fungujícího, avšak diskriminačního systému.

### Metodika

Učitel sdělí žákům stejnou výchozí situaci: jsou všichni ženami – sufražetkami - a žijí ve druhé polovině 19. století v USA. Následně se žáci v malých skupinkách zamyslí a jejich úkolem bude uvést příklady činností, které by mohli podniknout, aby podpořili svůj cíl – dosažení volebního práva pro ženy. V závěrečné diskuzi mohou predikovat, jak by se mohlo jejich snažení odrazit v tehdejší reálném životě a učitel je může seznámit s konkrétními příklady dobových akcí na podporu hnutí sufražetek a jejich výsledky. Je potřeba také připomenout, že většina tehdejší společnosti je proti úsilí žáků.

### Kontrolní otázky a úkoly:



1. Které změny podnítily rozvoj vyšší vzdělanosti v novověku?
2. Se kterými dvěma jmény se pojí počátky světového feministického hnutí?
3. Jaké hlavní argumenty ženy využívaly v boji za dosažení volebního práva?
4. Znáte jména alespoň dvou českých žen, které se zabývali myšlenkou zrovnoprávnění žen a mužů?
5. Kdo byla Františka Plamínková?

### Literatura:



BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. Utváření Evropy; sv. 11. ISBN 978-80-7106-494-7.

BOUMOVÁ, Petra. *Olympe de Gouges: žena, která za své přesvědčení zaplatila životem*. [online]. [cit. 2. 9. 2017]. Dostupné z: <http://padesatprocent.cz/cz/olymp-de-gouges-zena-ktera-za-sve-presvedceni-zaplatila-zivotem>

EISLER, Riane Tennenhaus. *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.



PTÁČKOVÁ, Kateřina, ed., LENDEROVÁ, Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s. ISBN 80-7194-920-5

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a VLKOVÁ, Klára, ed. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2005. 191 s. ISBN 80-903331-2-5.

SOKÁČOVÁ, Linda. *Významné ženy a hnutí v historii feminismu*. 2004. [online]. [cit. 2. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vyznamne-zeny-a-hnuti-v-historii-feminismu-kapitola-z-nove-knihy-od-nesehnuti-abc-feminismu>

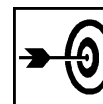
*Tridentský koncil*. [online]. [cit. 2. 9. 2017]. Dostupné z: [https://is.muni.cz/el/1441/jaro2010/De2BP\\_ORNO/um/Tridentsky\\_koncil.pdf](https://is.muni.cz/el/1441/jaro2010/De2BP_ORNO/um/Tridentsky_koncil.pdf)

VŠETEČKOVÁ, Iveta. *Feminismus v britské literatuře 18. století, se zaměřením na dílo A Vindication of the Rights of Woman Mary Wollstonecraftové a Northanger Abbey Jane Austenové*. Olomouc: Univerzita Palackého. Diplomová práce. 2009. 74 s. [online]. [cit. 2. 8. 2017]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/jbbx7p/90004-949195501.pdf>

## 6 Situace ve 20. století a posun v myšlení lidí

Dvacáté století je (nejen) z pohledu genderu v mnoha směrech převratné a dynamické. Zatímco v minulých epochách docházelo k relativně pozvolnému a časově náročnému vývoji společnosti v otázce přístupu společnosti k vnímání žen a mužů a jejich sociálním rolím, ve dvacátém století můžeme s nadsázkou sledovat výraznější změny snad po dekadách.

### V této kapitole se dozvíte:

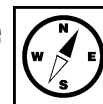


- definici pojmu feminismus
- podmínky zrovnoprávnění, za jejichž splnění sufražetky bojovaly
- hlavní příčiny, pro které vznikla druhá vlna
- rozdělení a charakteristiku typů feminismu

**Klíčová slova:** feminismus, emancipace, typy feminismu, 2. vlna feminismu.

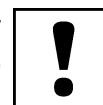


### 6.1 Feminismus, emancipace a změny v první polovině 20. století



Oba termíny se přirozeně objevují již v předcházejících stoletích, nicméně na počátku 20. století získávají nejen reálnější významy, ale začíná se měnit mentalita společnosti ve smyslu větší vstřícnosti vůči požadavkům žen. Emancipace

**Emancipace** byla původně chápána jako nabytí konkrétní svobody, či zrovnoprávnění určité skupiny lidí díky uplatnění síly (ve středověku o ni usilovali měšťané, nebo lidé, kteří byli příslušníky jiného náboženství než římskokatolického. V novověku šlo např. o nevolníky, v USA otroky atd.). V pozdějších fázích je emancipace primárně vztahována k úsilí o zrovnoprávnění a získání nezávislosti žen na mužích.



Mezi hlavní složky emancipačního hnutí patřily:

1. snahy o neomezený přístup ke vzdělání,
2. politické zrovnoprávnění,
3. možnost vykonávat všechna povolání,
4. úsilí o rovnost a nezávislost v rodině (ekonomickou, etickou, právní).

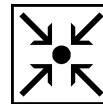
**Feminismem** se označoval specifický projev ženské emancipace. A zejména ve svých prvotních fázích byl často spojován s militantnějšími projevy žen, které usilovaly o dosažení rovného postavení ve společnosti. Tento pomyslný „boj“ žen za vlastní práva přestal mít násilnou povahu zhruba v 60. letech 20. století. V této době došlo jednak k naplnění priorit ženského emancipačního hnutí a za druhé se Feminismus

ženy začaly orientovat na diskuze, které měly objasnit podstatu ženskosti samé. Tato kvalitativní změna v obsahu a projevu feminismu se také označuje jako tzv. **Druhá vlna feminismu** (viz další podkapitola).

Jak jsme uvedli v předcházející kapitole, první vlna feminismu se vyznačovala úsilím žen o dosažení stejných politických práv s muži a velmi často bývá označována jako **období sufražetek**. Činnost Sufražetky sufražetek nabývá na počátku 20. století na intenzitě a získává globální podporu i popularitu. Záhy však jejich úsilí přetřává vypuknutí první světové války a celosvětová pozornost se soustředí na ni.

Celkově však můžeme konstatovat, že hnutí sufražetek dosáhlo svých cílů a po ukončení bojů ve světové válce dochází v mnoha státech k vyhlášení nových ústav, ve kterých jsou ženy oficiálně zrovnoprávněny s muži. Mezi takové státy patřilo i nově vzniklé Československo, v jehož čele stál velký podporovatel ženské emancipace Tomáš Garrigue Masaryk. Na druhou stranu je období 20. let 20. století považováno za období útlumu a úpadku sufražetek. Z větší části proto, že řada států jejich požadavky akceptovala, z části proto, že se staly sufražetky příliš militantními. Navíc samy ženy svou pozornost věnovaly čím dál více vlastní realizaci v rámci jiných spolků a hnutí. S určitou mírou nadsázky bychom mohli prohlásit, že v této a následující dekádě přestal být postupně feminismus nadále v módě.

Mimo dosažení politické rovnoprávnosti ženy toužily také třeba po odstranění konvencí v oblasti stylu života, realizaci v povoláních, či možnosti cestovat a objevovat svět. Ženy „průkopnice“ byly ve své době označovány různě, např. v Německu jako Bubikopf, v Anglii jako flapper či nymph, ve Francii jako garconne. Najednou se svět dozvěděl o ženách, které zdolaly velehory, či přeplavaly kanál La Manche. S přibývajícými úspěchy se ale značná část zejména mužské populace obtížně smířovala a označovala tyto aktivity za výstřelky. Někdy se hovoří, že díky progresu žen dochází zároveň ke krizi mužského sebevědomí. V Československu můžeme uvést jeden příklad za všechny - Boženu Laglerovou – Peterkovou, která byla průkopnicí v létání a jako první Češka v roce 1911 získala pilotní průkaz (celkově byla v té době 13. na světě).



Velmi stěžejní je také změna v ekonomickém chování žen, na kterou okamžitě zareagovaly reklamní agentury. Ženy naplno vstoupily na trh a vznikala celá odvětví, která se specializovala na produkty výhradně určené něžnější polovině lidstva. Mladé ženy pak svými postoji, názory i vzhledem narušovaly soudobou konzervativní představu o nich samých. Jejich svébytnost se projevovala nejen v módě a účesech, ale třeba i v názorech na manželství. Tento styl se velmi rychle šířil díky lifestylovým časopisům nebo filmům.

Některá periodika ovšem působila proti zmíněným atributům. Cílem těchto tiskovin bylo propagovat naopak ženu jako spořádanou manželku, pečovatelku o domácnost a starostlivou společnici muže. V takto zaměřených textech se nezdálo objevovala kliše typu: jakýkoli manžel je lepší, než žádný, anebo vycházely články nazvané např. Kéž bych se jen nerozvedla. Žena, která se chtěla věnovat primárně vlastní kariéře, byla často vykreslena jako osamělá nebo neurotická.

V roce 1929 byla publikována stat' V. Woolfové Vlastní pokoj. V ní popsala autorka svou představu o tom, že každá žena by měla mít pomyslný vlastní pokoj, což mělo být symbolické vyjádření touhy po její seberealizaci, která měla vycházet z potřeb ženy a nikoli diktátu společnosti. Také se pozastavuje nad tím, že do této doby bylo o ženách popsáno mnoho listů papíru, ale většinou byli autory muži. Otevírá tedy diskuzi na téma hovorů o ženách bez žen. Řešení obojí problematiky vidí především ve finanční nezávislosti žen na mužích.

V průběhu 30. let 20. století, po překonání světové krize, dochází k prokazatelnému vzestupu konzumního způsobu života, především ve větších městských aglomeracích. To se odráží mimo jiné i na způsobu života žen. Ty se obvykle rozhodovaly o uzavření manželství v mladším věku a vlastní kompletní rodinu si pořídily nejpozději do 30 let svého věku. Protože však mnoha ženám byla vymezena realizace pouze v rámci domácnosti, docházelo i u nich ke změnám v chování. Například se žena měla více starat o svou atraktivitu (pod vlivem většinového společenského mínění a zmíněných reklamních kampaní). A opět se můžeme setkat se zkratkovitými hesly typu: žena, která si nedokáže udržet svou krásu, si zaslouží, aby jí byl muž nevěrný apod.



Konec třicátých let je poznamenán politickými událostmi ve světě (rozmach totalitních ideologií), které jasně utlumily feministická hnutí, organizace i požadavky žen na důraznější zrovnoprávnění.

### Pro zájemce:



*V textu jsme zmínili dosažení volebních práv pro ženy. Níže uvádíme letopočty a země kdy a kde k naplnění cílů sufražetek došlo. Výčet je pouze ilustrativní a namátkový, navíc se data uzákonění norem a jejich vstupu v platnost mohou lišit.*

1893 Nový Zéland

1906 Finsko

1913 Norsko

1917 Rusko

1918 Československo (resp. 1920)

1920 USA

1928 Velká Británie

1934 Turecko

1945 Itálie, Francie

1960 Nigérie

1971 Švýcarsko

1976 Portugalsko

1999 Katar

2011 Saudská Arábie (resp. 2015)

## 6.2 Druhá vlna feminizmu



Etapa feminizmu, která se začíná datovat od 60. let 20. století, je charakteristická kvalitativní změnou obsahu a náplně činnosti žen, které se na poli ženské emancipace realizovaly. Již jsme konstatovali, že obrat spočíval především ve zkoumání odlišných otázek a problémů. Nově se měla řešit podstata ženství, její sociální statut a role ve společnosti.

Druhá vlna  
feminizmu

Příčina této změny tkvěla jednak v přetrhání některých společenských stereotypů během druhé světové války (mimo jiné se ženy osvědčily v profesích do té doby čistě mužských) a jednak ve změně situace ve světě. Relativní období míru a prosperity nutilo ženy i muže více přemýšlet o smyslu svého života

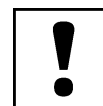
a především o jeho kvalitě (byť víme, že se lidstvo v této době, ani později oprostilo od válek nedokázalo). Na druhou stranu je faktem, že dlouhou dobu lidé ženám jejich zásluhy ve druhé světové válce nepřisuzovali a ve zmíněných 60. letech již postupně nadšení z obětavosti žen vyprchalo a došlo k návratu ke konzervativnímu a stereotypnímu vnímání jednotlivých genderových rolí ve společnosti.

V této souvislosti můžeme připomenout např. tvrzení B. Friedanové, která charakterizuje ženu v padesátých letech jako ženu neznající vlastní identitu, nemající vlastní názory, potřeby a sociální statut. Vrací se společenská představa o roli ženy jako domácí pečovatelky, kdy má být krásná, vzdělaná, bez povinností, krom starosti o domácnost, manžela a potomky.

Dalším faktorem, který ovlivnil podstatně vznik tzv. druhé vlny, byla vzrůstající obliba hnutí Hippies v USA, která přímo i nepřímo ovlivňovala i další státy. Důvodů, pro něž se stalo Hippies tak populární je celá řada, ať už se jednalo např. o požadavky na ukončení války ve Vietnamu, rozšiřování myšlenek východní filozofie, důraz na ekologická témata, nebo třeba prosazování tzv. volné lásky. A právě nonkonformní způsoby chování této komunity se odrazily v artikulaci nových požadavků feministického hnutí. Nadto se celé období promítlo i v řadě jiných oblastí, které opět sekundárně zapůsobily i na ženskou emancipaci. Máme na mysli např. módu, hudbu, specifický druh literatury a poezie, či výtvarné umění.

Emancipační  
požadavky

Příslušnice tzv. druhé vlny tedy mimo jiné poukazovaly na následující témata:



1. větší kontrolu nad vlastním tělem, včetně detabuizace intimních záležitostí ženy,
2. změny v legislativě (např. zákon o rodině, rozvodech, sociální podpoře apod.),
3. otázka důvodu a původu pro sociální nerovnost mezi pohlavími,
4. snaha o narušení společenských stereotypů a klišé,
5. odstranění ekonomických bariér mezi pohlavími,
6. uznání za jejich práci v domácnosti,
7. vyšší angažovanost v politickém životě.

Přístupy k řešení jednotlivých problémů pak vyústily ve zformování dílčích směrů feminismu.

## 6.3 Typy feminismu



Kvůli hledání odpovědí na mnohé nové otázky, které souvisely s genderovými aspekty a také díky rozvoji gender studies v západní Evropě a USA, došlo v průběhu 20. století k diferenciaci feminismu podle oblasti, k níž se primárně vztahoval. Některé z nich mají přirozeně kořeny ještě v předcházejících stoletích. Mezi nejznámější směry patří:

1. **Liberální feminismus**, který poukazuje na genderové rozdíly mezi pohlavími a především na jejich původ, který podle něj není a priori vrozený. Akcentuje tedy vliv prostředí a socializace. Je chronologicky nejstarším směrem a dlouhou dobu byl i dominantním. Ústředními cíli jsou svoboda, nezávislost, rovnost, seberealizace.

Typy  
feminismu

2. **Socialistický feminismus** je někdy označován i jako marxistický. Tento proud zdůrazňuje odstranění sociální nespravedlnosti mezi ženami a muži a snahu o ekonomickou nezávislost žen. Jako ideální prostředek k naplnění cílů se podle něj jeví revoluční cesta (nikoli evoluční). V souvislosti se socialistickým feminismem se také hovoří i o neofeminismu a postfeminismu (lepší uplatnění žen ve společnosti, důraz na sociální odlišnosti mezi pohlavími).

3. **Radikální feminismus** byl rozvíjen převážně ve Spojených státech amerických či Velké Británii. Inspiraci čerpal mimo jiné z evangelických náboženství a snažil se o posílení sebeuvědomění žen, které se mají stát samy sebou a ne takovými, jaké je chtějí muži. Podle tohoto směru je žena utlačována mužem ve všech sférách, což je třeba odstranit. Ideální řešení spatřují zastánci v ukončení nadvlády mužů a převzetí jejich pozic ženami. Součástí radikálního feminizmu je někdy také i tzv. lesbický feminismus a psychoanalytický feminismus.
4. **Ekofeminismus** se značně rozšířil v 60. a 70. letech 20. století v souvislosti se zájmem společnosti o environmentální problematiku. Zastánci tohoto přístupu vidí spojitost mezi podřízeným postavením žen a vykořisťováním přírody. Snaží se proto o nápravu obojího a dosažení rovnováhy mezi člověkem a přírodou. Ženy jsou charakterizovány jako lepší bytosti než muži. Tento směr byl relativně dlouhou dobu paralyzován špatnou vlastní vzájemnou koordinací akcí, které měly podporovat jeho cíle.
5. **Kulturní feminismus** je hnutí, které označuje muže za viníky většiny příkoří, se kterými se ženy potýkají a za nepřátele žen. Muži údajně ženám vnutili vlastní tzv. „ideologii znásilňování“ a tím stále udržovali ženy ve strachu, přestože ženy mají být jednoznačně mužům nadřazené. Ženy by se tedy měly oprostít od neblahého vlivu mužů.

### Pro zájemce:



*V současnosti se i výše zmíněné směry dále štěpí na dílčí subkategorie. V literatuře se někdy tato etapa označuje jako tzv. třetí vlna feminizmu. V rámci ní se můžeme setkat například s mužským feminizmem, postmoderním feminizmem či queer feminizmem. Duchovní stránku akcentuje spirituální feminismus, moderní technologie pak zase kyberfeminismus. Poststrukturalní feminismus odkazuje na spojitost genderu a školy sociální konstrukce. Z uvedených výčtů vyplývá, že škála témat je velice široká, což ovšem může v důsledku celé hnutí ochromovat kvůli vzájemným rozporům.*

## 6.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



### Náborář/ka

**Cílem** je přiblížit obtížnosti uplatnění se mužů i žen v rámci pracovního trhu a poukázat na stále přetrvávající diskrepanci v určitých odvětvích.

### Metodika

Učitel si předem nachystá seznam povolání. Je lhostejné, zda bude postupovat zrcadlově, či nikoli (tedy zda bude trvat na mužských i ženských variantách jednoho povolání, např. lékař/lékařka). Žáci dostanou za úkol (samostatně, ve dvojici či v menší skupině) vypracovat náborový leták, který by měl za cíl přilákat muže a ženy vykonávat vybrané a určené profese. Není nutné jej graficky zvyrazňovat, ale naopak v něm uvést co nejvíce pozitiv, která má dané povolání a zdůraznit, proč by mělo být atraktivní zrovna pro muže anebo pro ženy. Na závěr, po společném představení výsledků, učitel shrne největší nedostatky v představách žáků o charakteristikách konkrétních povolání a upozorní na nekorektní stereotypy.

**Příklady povolání:** Hasič/ka, učitel/ka, strojevedoucí, řidič/ka kamiónu, pokladní, zdravotní sestra/bratr, pracovník/pracovnice v domově seniorů, ředitel/ka nadnárodní korporace, byznysmen/ka, realitní makléř/ka, pojišťovací agent/ka, politik/politička, vojenský pilot/ka.

## Kontrolní otázky a úkoly:



1. Kdo byly sufražetky a za co bojovaly?
2. Vyjmenujte alespoň tři oblasti, ve kterých se ženy domáhaly změn ve druhé vlně feminismu.
3. Jaké znáte typy feminismu?
4. Jaké byly základní myšlenky a principy hnutí hippies?

## Literatura:



ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 367 s. ISBN 80-7325-060-8.

BARŠA, Pavel, ed. *Politika rodu a sexuální identity*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 219 s. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. 7. ISBN 80-210-2834-3.

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. Utváření Evropy; sv. 11. ISBN 978-80-7106-494-7.

EISLER, Riane Tennenhaus. *Číže a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.

CHVOSTKOVÁ, Klára. Sociální hnutí zvané feminismus. Olomouc: Univerzita Palackého. Bakalářská práce. 2012. 46 s. [online]. [cit. 15. 8. 2017]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/jexnjw/BP.pdf>

LINHART, Jiří, ed. *Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

PTÁČKOVÁ, Kateřina, ed., LENDEROVÁ, Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s. ISBN 80-7194-920-5

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

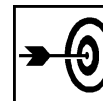
SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a VLKOVÁ, Klára, ed. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2005. 191 s. ISBN 80-903331-2-5.

ZVĚŘINA, Jaroslav. *Feminismus a jeho současné podoby*. Revuepolitika [online]. 2004. [cit. 15. 8. 2017]. Dostupné z: <https://old.cdk.cz/rp/clanky/174/feminismus-a-jeho-soucasne-podoby/>

## 7 Problematika genderu v Československu (1918 - 1992) a České republice (1993 - 2017)

V páté a šesté kapitole jsme se věnovali charakteristice počátků feministického hnutí a jejím proměnám ve dvacátém století. V následující části chceme zmínit, jak se projevovaly celosvětové události v Československu.

### V této kapitole se dozvíte:



- kdy a za jakých okolností získaly ženy u nás volební právo
- které příčiny vedly ke změně v nahlížení na GP po druhé sv. válce
- jaké bylo postavení žen v Československu za vlády komunistického režimu
- jak probíhal vývoj gender studies na našem území

**Klíčová slova:** Československo, druhá světová válka, komunismus, gender v České republice.



### 7.1 Situace v Českých zemích a Československu do roku 1945



Již jsme avizovali, že na začátku dvacátého století docházelo postupně k nárůstu sebevědomí žen, což se odrazilo i v českých zemích. Ženy začaly toužit po vzdělání, po lepším pracovním uplatnění a uznání politických a sociálních práv. V činnosti pokračovaly některé spolky podporující emancipační hnutí, anebo byly zakládány nové. Pro české země bylo navíc typickým rysem propojení feministických a vlasteneckých idejí. Radikálních a komplexnějších společenských změn však ženy v tehdejší Rakousku-Uhersku nedosáhly.

Situace do roku 1945

Veškeré snahy českých feministek utlumila první světová válka, která prokázala nutnost změny pohledu na sociální statut žen a jejich realizaci ve společnosti. Kvůli absenci mužů v zázemí ženy přebíraly jejich povinnosti a díky své svědomité a poctivě odvedené práci se dočkaly jejich cíle naplnění záhy po ukončení války a vyhlášení samostatné Československé republiky.



V průběhu dvacátých a třicátých let postupně dochází i v ČSR k posilování povědomí o potřebnosti úplného zrovnoprávnění žen s muži ve všech oblastech. A v obou zmíněných dekadách se to začíná dařit i díky osobnosti prezidenta republiky **T. G. Masaryka**, který se sám angažoval při odstraňování společenských bariér. Ženy se tak pozvolně začaly objevovat i v aktivní politice a po volbách jich pravidelně několik usedalo i v parlamentu ČSR.

Nejlepším dokladem těchto změn byla oblast školství. Od roku 1921 mohly dívky navštěvovat do té doby čistě chlapecké střední školy, což se naopak projevilo rušením jejich dosavadních škol.



V návaznosti na toto opatření začaly ženy studovat i na univerzitách, (krom univerzity Karlovy také od roku 1919 i na nově založených Masarykově v Brně a Komenského v Bratislavě), byť existovala stále určitá omezení pro přijetí. V akademickém roce 1921/1922 tvořily ženy přibližně 6% posluchaček VŠ, zatímco v roce 1937/1938 to bylo 17%.

Bohužel veškeré ženské emancipační tendence byly doslova zpřetrhány s koncem samostatného Československa. Německá okupační moc sice oficiálně ženy podporovala v některých sférách života (zejména v rodinné), nicméně v praxi nebylo o dalších požadavcích feministek ani slyšet. Ženy navíc měly samy mnohem více starostí a práce, takže dobrovolně odsunuly genderové otázky na pozdější dobu.

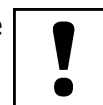
## 7.2 Genderová problematika v Československu po 2. světové válce

Československá společnost se po druhé světové válce zcela proměnila. A radikální změnou prošla také ve svých postojích k genderové problematice. Jednou z hlavních příčin těchto změn byla samozřejmě nižší úroveň hospodářství poničeného válkou, nedostatek prakticky veškerého zboží a služeb a změna politického systému. Obnovená republika Československá řešila mnoho vážných problémů, které se ve svých důsledcích projeví i v oblasti genderu. Například se co nejrychleji musela vypořádat s nedostatkem pracovních sil. Dřívější koncept, muže-živitele rodiny a ženy-pečující o domácnost, byl zcela odmítnut. Ženy masově nastupovaly na různé pozice – od těžkého průmyslu a strojírenství až po administrativní pracovníce a do státní správy. Částečně tak substituovaly chybějící muže v těchto odvětvích a částečně zaplňovaly místa převážně po lidech, kteří byli z Československa po válce odsunuti. Stát širší uplatnění žen velmi podporoval a začal vytvářet vhodné podmínky pro ženy pracovníce. Vláda již ve svém programu (Košický vládní program, kap. XIV.) z dubna 1945 uvádí, že zabezpečí práci všem práceschopným občanům a zajistí zákonem pevnou pracovní dobu, mzdu a pracovní podmínky. Začala se například budovat předškolní zařízení pro děti od dvou let, byl zaveden nový sociální a zdravotní systém, nabízely se náborové příspěvky pro ty, kteří budou pracovat v pohraničí, značně se zvýšily mzdy v nejhůře placených odvětvích atp. Byla také zavedena dávka pro matky, která obsahovala bezplatnou zdravotní péči, 18 týdnů vyplácení finanční pomoci, dětskou výbavu a jednorázovou dávku 2 500 Kčs.

Situace po 2.  
sv. válce

V roce 1946 byl vládou připravován dvouletý plán, který měl zvýšit úroveň hospodářství. Aby byl tento plán splněn, muselo se během těchto dvou let zapojit do pracovního procesu celkem 590 000 nových pracovních sil (230 000 v zemědělství, 270 000 v průmyslu a 90 000 ve stavebnictví). K dosažení tohoto cíle byl v květnu 1947 přijat zákon o „Některých opatřeních k provedení národní mobilizace pracovních sil“. Do roku 1948 bylo získáno celkem nových 475 000 pracovních sil, z toho polovinu tvořily ženy.

Politický tlak na zaměstnanost žen a vhodné podmínky, které k tomu stát vytvářel, vedly k tomu, že v 60. letech 20. století bylo Československo první na světě v oblasti zaměstnanosti žen.



V roce 1948 došlo v Československu k převratu a k moci se dostala Komunistická strana Československa, která zemi vládla až do roku 1989. Komunistická strana po celou dobu své nadvlády silně perzekvovala každého, kdo jakkoli vybočoval z oficiálních struktur. Mnohá témata byla tabu a mezi jedno z nich patřila i problematika genderu. Stát toleroval různé diskriminační prvky ve společnosti ve vztahu k ženám a ženě přisoudil roli pečovatelky při zaměstnání. V tomto smyslu působila i státní propaganda. „Správná“ žena se tedy po skončení pracovní doby musela starat

Nástup  
komunismu

o domácnost a zajišťovat její běžný chod. Zcela iluzorní byla představa ženy bojující proti předsudkům společnosti. Ženám bylo zakázáno zakládat spolky mimo oficiálně uznávanou Národní frontu. Národní frontou pak byly schváleny programy spolků, které zůstaly v činnosti. Ženy nesměly veřejně bojovat proti stereotypům společnosti, nařízením vlády, publikovat odborné články o genderové tematice, nebo veřejně demonstrovat za zlepšení svého postavení - na rozdíl od zemí v západní Evropě. Kvalifikací pro získání vyšší pozice zpravidla nebyly schopnosti a vzdělání člověka, ale jeho postoj k vládoucí straně.

Přestože se životní úroveň obyvatel postupem času zvyšovala, vývoj růstu mezd byl značně diskriminační. Oficiálně existovaly jednotné platové tarify, ve skutečnosti však mzdy žen dosahovaly trvale přibližně 2/3 výše mzdy muže. Prostor pro diskusi o některých tématech byl prakticky nulový. Stát se svou štědrá sociální politikou snažil kompenzovat nedostatky, které komunistický režim měl.

Na druhé straně se však mezi léty 1948 -1989 také razantně zvýšila vzdělanost žen, ženy se staly více ekonomicky nezávislé na mužích a stát napomáhal ženám v péči o své děti. Díky kvalitnější zdravotní péči se zvýšila průměrná délka života. Postupem času se ženy stávaly více emancipovanější, přestože jejich aktivity byly omezovány. Na začátku 70. let byla výrazně zvýšena mateřská podpora a v Československu propukla populační exploze. Základní pohled společnosti na ženská práva se však během sedmdesátých a osmdesátých let 20. století v Československu příliš nezměnil.

### 7.3 Rozvoj genderu v České republice

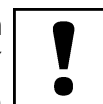


V roce 1989 se začala psát nová kapitola dějin Československa. Skončil mocenský monopol komunistické strany a v roce 1990 se konaly první svobodné volby po 44 letech. Následující volby v roce 1992 určily další směřování státu, který se k 1. 1. 1993 rozdělil ve dvě samostatné republiky (Českou republiku a Slovenskou republiku). Jednou z výrazných změn chování společnosti po roce 1989 je fakt, že se společnost začala živě zajímat o mnohé věci - mezi jinými i o genderovou problematiku.

Rozvoj genderu u nás po roce 1993

Rozvoj gender studies byl zpočátku umožněn díky kontaktu se zahraničím. Tam se již této tematice delší dobu věnovali. V České republice bylo nejprve nutno začít odbourávat zažitá genderové stereotypy a vzorce chování. Můžeme konstatovat, že 90. léta byla v ČR spíše ve znamení obav a odmítání feminismu. Je zajímavé, že i prvotní výzkumy a studie byly podpořeny zahraničními institucemi (z Německa a USA).

Kvalitativně odlišná část vývoje z hlediska postavení mužů a žen ve společnosti nastala v ČR kolem roku 2000. Sama společnost si postupně začala uvědomovat, že je potřeba změnit dosavadní chování v oblasti rovného přístupu a odstranění diskriminačního jednání. Ve větším počtu vznikly neziskové organizace, univerzitní pracoviště a odborné časopisy, které se zabývaly gender studies. Jejich cílem bylo šíření a propagace svých tezí a provádění výzkumu na poli genderu. V soudobé společnosti již mají tyto organizace nezastupitelnou úlohu a určité renomé. Podílí se například i na tvorbě zákonů, dávají svými výzkumy podněty pro antidiskriminační opatření, organizují vzdělávací akce pro veřejnost. Svůj vliv na posílení postavení těchto institucí má také vstup ČR do EU v roce 2004.



V současnosti v ČR působí úspěšně několik desítek občanských sdružení sledujících problematiku genderu. Zatímco dříve měly všechny organizace víceméně podobný cíl, nyní se každá z nich specializuje na konkrétní oblasti. ČR také přijala mnoho zákonných norem k odstranění nerovností mezi pohlavími – například v oblasti domácího násilí.

Mezi dosud největší problémy patří například: stejné odměňování mužů a žen, rovný přístup k vedoucím funkcím ve státní i soukromé sféře a kvantitativní zastoupení žen v politice. Zásadně se také změnil přístup médií k těmto problémům.



## 7.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



### Tři směny?

**Cílem** aktivity je správně přiřadit činnosti k tomu, kdo je nejčastěji ve druhé polovině 20. století v Československu vykonával. Na základě toho si žáci mohou uvědomit, zda došlo v určitých věcech ke zrovnoprávnění obou pohlaví či nikoli.

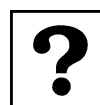
### Metodika

Učitel si předem připraví seznam konkrétních činností, které museli buď muži či ženy vykonávat. Je ovšem nutné dodržet dobový rámec a lokaci (tj. druhou polovinu 20. století v ČSR). Je na něm, jakou formou tak učiní (může vypracovat kartičky a rozdat je ve třídě, může je promítnout na dataprojektoru či napsat na tabuli). Žáci mají ve dvojicích za úkol vybrat zvlášť činnosti, které podle jejich názoru primárně vykonávala žena a zvlášť ty, které byly typické pro muže (do třetího sloupce mohou dát ty, které nemají jednoznačné určení). Poté vyučující vyzve žáky, aby společně úkol zkontrolovali a odůvodnili své výběry. Pro žáky i učitele to může být snadnější disciplína, pokud si připomenou, že podobně žili např. jejich prarodiče. Na závěr mohou žáci učiteli sdělit, zda by takový život chtěli prožít a proč.

### Příklady činností:

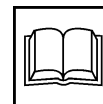
Budování kariéry, běžné nákupy, vaření večeří, obstarávání nedostatkového zboží, práce přes čas, studium vysoké školy, péče o rodinu, návštěva lékaře s dětmi, čerpání mateřské dovolené, četba denního tisku, péče o domácí mazlíčky, běžná údržba domova, úklid domácnosti, praní a žehlení, účast na společenských akcích, hospodaření s financemi apod.

### Kontrolní otázky a úkoly:



1. Který z vedoucích představitelů první Československé republiky se aktivně zapojoval do boje za práva žen?
2. Která událost a jakým způsobem zastavila emancipační tendence ve 30. letech 20. století?
3. Jak se po 2. sv. válce změnila politika zaměstnávání žen?
4. Vyjmenujte alespoň dvě organizace, které se v České republice věnují genderové problematice.

## Literatura:



BRDEK, Miroslav, JÍROVÁ, Hana. *Sociální politika v zemích EU a ČR*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. 391 s. ISBN 80-85963-71-X.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti: (Interdisciplinární pojetí studia.)*. Praha: Hist. úst., 1992. 153 s. ISBN 80-85268-11-6.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009. 1002 s. ISBN 9788072392285.

SOKAČOVÁ, Linda a APPELTOVÁ, Michaela. *Gender a demokracie 1989-2009*. Praha: Gender Studies, 2009. 112 s. ISBN 978-80-86520-64-3.

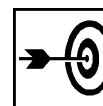
STANĚK, Antonín, ed. a MEZIHORÁK, František, ed. *Výchova k občanství pro 21. století*. 1. vyd. Praha: SPHV, 2008. 457 s. ISBN 978-80-904187-0-7.

## 8 Charakteristika soudobé civilizace. Vybraná témata genderu v 21. století

Pro naši současnou společnost je typická nejen komercializace všeho, ale i odosobnění a napětí, jako i priorita individua před společností, jejíž je členem. Lidské pospolitosti už nejsou chápány jako totality, které zajišťují lidem neměnnou identitu, nýbrž jako sdružení nezávislých osob. Tento převrat neanuluje sociální hierarchii, nýbrž modifikuje do hloubky náš pohled na nerovnost. Individualistická společnost zůstává složena z bohatých a chudých, z pánů a sluhů, avšak – a tato změna je sama o sobě revoluční – už není přirozeného rozdílu mezi nimi. Inspirativní idea rovnosti je ovšem v naší civilizaci opět vyčerpávána a co více, i přesto, že je tato Západem přijata a akceptována, je zde ve skutečnosti jen čím dál více prázdným pojmem.

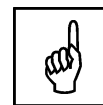
Gender v 21.  
století

### V této kapitole se dozvíte:

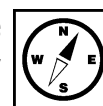


- jaký je všeobecný pohled na ženu v současnosti
- jak se genderová problematika odráží v soudobé výchově
- jaký je obecný názor společnosti na postavení v oblasti politiky

**Klíčová slova:** současnost, výchova, genderová rovnost, politika, média.



Současný evropský (a americký) přístup k zákazu diskriminace vychází v zásadě z toho, že je nepřijatelné zacházet s někým odlišně jen proto, že patří do nějaké obecně definované skupiny (rasově, etnicky nebo třeba pohlavím). Odlišné zacházení je přípustné jen na základě individuálních charakteristik daného člověka. Rozličně můžeme s někým zacházet například na základě jeho skutečných vlastností, jeho profesní historie, atp., ale nikoliv podle pouhého faktu, že je příslušníkem nějaké obecně definované skupiny, již na základě našich stereotypů přikládáme určité typické vlastnosti.



Podíváme-li se na společenské postavení žen z historického pohledu, je obecně vzato 21. století zlatým obdobím. Ve většině států světa mohou ženy volit, studovat na vysoké škole, svobodně si vybrat partnera. Avšak i když se v současnosti o genderu a genderové rovnosti neustále hovoří nebo píše, vznikají nové spolky, upravují se zákony, v mnoha oblastech života neustále přetrvává udržování stereotypních tendencí přisuzujících ženám nižší, podřadnější postavení.

V následující části textu se zaměříme na témata, u kterých je jasně patrná genderová nevyrovnanost.

## 8.1 Gender a výchova ve 21. století

Výchova je oblast lidského života, která byla předmětem zkoumání napříč dějinami. Zabývali se jí nejslavnější myslitelé, filosofové i pedagogové a odrážely se v ní myšlenky a požadavky té které doby. V současnosti je oblast výchovy a vzdělávání předmětem mnoha studií a výzkumů, zahrnující rovněž genderovou problematiku výchovy.

Gender a  
výchova

Z různých studií vyplývá, že ačkoliv mnoho matek je přesvědčeno, že vychovává své dcery a syny stejným způsobem (tj. nezávisle na jejich pohlaví), lze prokazatelně určit nejméně tři oblasti, ve kterých velmi snadno odhalíme vliv stereotypů a společensky utvářených konstrukcí správné výchovy chlapce či dívky. Jedná se zejména o tyto tři klíčové oblasti: **očekávání od dítěte** (vyplývající z již zmiňovaných rodičovských postojů a výchovných ideálů), **specifická interpretace chování dítěte** a **představy o budoucím životě dítěte ve vztahu k jeho pohlaví**.

Jiný výzkum tak např. popisuje rodově specifické chování matek k šestiměsíčním chlapečkům, které matky při hře častěji otáčejí z pozice tváří v tvář (tzv. proximální pozice) do pozice zády k matce (tzv. distální pozice), čímž ho pobízejí k objevování nových objektů, zatímco při hře se stejně starým děvčátkem častěji zůstávají v těsné blízkosti v proximální pozici. Motivy tohoto specifického přístupu k malým chlapcům jsou přitom evidentní: v ideálních představách rodičů mají být chlapi nezávislí, mají se stát pány svého světa, který mají prozkoumat a ovládnout. Děvčata se naopak díky proximálnímu chování mají naučit zájmu o lidi a jejich potřeby, orientovat se ve „vnitřním světě vztahů“.



Při pozorování dívek a chlapců ve věku od tří do čtrnácti měsíců zjistili psychologové jen malé pohlavní rozdíly v chování dětí. Zároveň si však všimli, že matky přistupují ke svým dcerám citlivěji, naopak na syny jsou přísnější. Čtrnáctiměsíční dcery cítí silnější sepejetí s matkou než stejně staří synové.

Podobným způsobem vysvětlují vědci také původ genderového rozdílu typu „kluci jsou samostatnější“ a „holky dříve mluví“. Dle tohoto autora je tato rozdílnost způsobena stereotypním společenským tlakem na rodiče, kdy pokud jejich dcera ještě ve třech letech nemluví, je to často považováno za znak nedostatku ve výchově nebo ve schopnostech dítěte, takže rodiče se často (aniž si to sami uvědomují) snaží děvčátko k mluvení více stimulovat, zatímco pokud ve třech letech nemluví jejich syn, nedělají z toho dalekosáhlé závěry, protože kluci prostě „začínají mluvit později“.

Genderové  
stereotypy ve  
výchově

Podobně je tomu i se samostatností, ke které chlapce vede již vlastní povaha hraček, které jsou mu předkládány ke hraní – „s autem nebo vláčkem si dítě může jezdit samo a nepotřebuje rodiče k tomu, aby mu dělali benzínovou pumpu nebo nádraží“, zatímco při hře s panenkami a kuchyňkou již děvčátko uvítá někoho, kdo mu bude v této interakční hře po ruce. Rozdíly ve hře pak zahrnují i specifické prožívání, které utváří osobnost dítěte. To dokazuje, že mnohé z toho, co u chlapce či dívky považujeme za jednoznačně přirozené (tj. biologicky podmíněné) chování, je více či méně sociálně konstruované genderově specifickým výchovným přístupem dospělých.



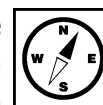
Malá děvčátka tak ve své hře (např. s miniaturními domečky a panenkami, kosmetickými soupravičkami a oblečky na panenky) napodobují vztah matky k jiným lidem, předmětům, její vlastnosti i zájmy, čímž si osvojují specifickou zručnost, postoje i způsoby jednání „typické pro ženu“ (jako je tvořivost, pečovatelský přístup či péče o svou atraktivitu), stejně jako chlapi svou hrou se specificky chlapeckými hračkami (jako jsou nejrůznější dopravní prostředky, stavebnice a vojáčky) rozvíjí zručnost, vlastnosti a zájmy „typické pro muže“ (tzn. vynalézavost, manipulační a konstrukční dovednosti, soutěživost a agresivitu).

Zajímavé je přitom zjištění, že čtyř až devítileté dívky mají oproti stejně starým chlapcům většinou méně zábran přihlásit se k zájmům či preferencím opačného pohlaví a méně specificky a systematicky se také přiklánějí k objektům, rolím či aktivitám příslušejícím výhradně jejich pohlaví. Bývá to dáváno do souvislosti s tím, že chlapecké hračky, zájmy a činnosti bývají častěji chápány jako obecná norma, ke které se může přiklonit i děvče (bývá pak vnímána jako divoška, která „z toho vyroste“), zatímco chlapec, který by projevil dívčí zájmy, je hned „zženštilý“ a něco s ním tedy není v pořádku.

Kromě hraček a her lze dále vysledovat genderovou specifičnost také ve stylu oblečení, které rodiče dětem kupují, a ke kterým poté sami děti výrazně inklinují. Tak si chlapci i děvčata již v raném dětství utváří představu o tom, jaký vzhled, jednání a projevy jsou pro ně jako pro chlapce či pro dívky vhodné, jak se s ohledem na své pohlaví mají chovat k druhým lidem a zaujímají také rodově specifické stanovisko vůči vlastním činnostem.

Stereotypy v  
oblíkání

Rodiče velice často také vynakládají velké úsilí, aby ostatní lidé hned na první pohled rozeznali, že jde o dívku či o chlapce. K tomu, aby zabránili nepatřičné mýlce, rodiče používají především dětské oblečení. U chlapců se dává přednost oblečení tmavých odstínů či základních barev, jako je zelená nebo modrá. Obvykle nosí kombinézy sportovního či bojovného charakteru, aut a jiných dopravních prostředků nebo dětských filmových hrdinů. Dívky jsou oblékány nejčastěji do pastelových barev, ze kterých do popředí vystupuje barva růžová či žlutá. Šaty a kalhotové soupravy mají dekorované volánky, mašlemi, obrázky srdíček nebo květin. Maminky svým maličkým dcerkám také nasazují různé čelenky, i přestože ještě nemají téměř žádné vlásky. Oblečení tak obvykle skýtá hlavní vodítko pro určení pohlaví u malých dětí.



Významnou roli pak hrají také výchovné prostředky (zejm. odměny a tresty), kterými rodiče dávají najevo svůj souhlas, pokud se děti chovají v souladu s jejich rodem, a naopak nesouhlas, když se děti svými projevy těmto genderově specifickým očekáváním vymykají. Dcery jsou rodiči většinou odměňovány za pěkné oblečení a úpravu zevnějšku, tanec, hru s panenkami, milé chování a poslušnost a naopak trestány za projevy vzteku a zlosti, aktivní manipulaci s předměty, nadměrné běhání, skákání či lezení. Chlapci zase získají pochvalu za samostatnou hru s auty či kostkami, aktivní přístup k okolním objektům, projevy fyzické síly a dovednosti a jsou kritizováni či zesměšňováni, pokud si hrají s panenkami, projevují strach nebo vyžadují pomoc a ochranu. Z tohoto důvodu si dle specialistů chlapci počínají asertivněji a dívky více mluví. Rodiče při rozhovoru se svými dcerami používají větší počet a pestřejší zásobu emocionálních výrazů.

Výchovné  
prostředky

Jedním z důsledků tohoto odlišného přístupu je, že již ve věku okolo šesti let dívky disponují větším počtem specializovaných slov k vyjádření emocí než chlapci. Vědci také tvrdí, že rodiče, zvláště otcové, mají sklon hrát si se svými malými syny fyzicky náročnějším a tvrdším způsobem než s dcerami. U dcer se podporuje fyzická blízkost. Většina otců se také domnívá, že dcery potřebují více pomoci, což vede u dívek k větší závislosti a k větší samostatnosti u chlapců.

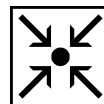
Chlapecký stereotyp potlačuje emoční projevy (především smutek a strach, akceptovány jsou naopak projevy zlosti a vzteku), převažuje v něm zaměření na výkon, sebeprosazení a dominanci nad ostatními. Chlapci jsou pyšní na svou tělesnou zdatnost, samostatnost, schopnost překonat strach, průbojnost i agresivitu, která je u nich také více tolerována. Preferují pohybové hry, materiální svět, explorační a manipulační aktivitu. Dívčí stereotyp naopak akcentuje emoční citlivost, přizpůsobivost a prosociální aktivity (jako je například ochota pomoci či podělit se). Malá děvčátka ví, že mohou dát najevo svůj strach, plakat a hledat ochranu a oporu i projevovat závislejší chování. Starší dívky jsou pak oproti stejně starým chlapcům prokazatelně nesamostatnější a méně fyzicky asertivní. Preferují spíše klidnější rolové hry, projevují se pečovatelskými sklony a důraz kladou zejména na hezké vztahy, oblíkání a krášení.

Obecně je přítom rodiči více tolerováno maskulinní chování dívek, oproti feminnímu chování chlapců, které zejména otcové přísněji hodnotí a trestají. Otcové se tak ukázali být v pojetí genderových rolí rigidnější (silněji se identifikují i s vlastní mužskou rolí), bývají v zajetí vyhraněnějších genderových stereotypů a vytvářejí také větší tlak na přijetí jasně vyhraněné genderové identity u svých dětí. Matky pak bývají ke svým dětem většinou tolerantnější, avšak i ony (ačkoliv většinou nevědomě) používají genderově stereotypní výchovné přístupy a praktiky.

Díky tomu se již od batolecího věku začínají u dětí projevat a rozvíjet základy chlapeckého a dívčího stereotypu.

Obdobně je tomu i v další výchově a vzdělávání, především ve škole, kde většina vyučovacích předmětů přináleží ke skupině humanitních nebo technických předmětů. Humanitní předměty jsou pak z genderového hlediska obvykle spojovány převážně s dívkami, technické předměty naopak s chlapci. Toto spojení bývá v učebnicích mnohdy respektováno a promítá se jak do celkového zaměření učebnice, tak i do detailů, kterými jsou učebnice naplněny. Naštěstí se již ve většině států nesetkáváme s diskriminací dívek v podobě nuceného nošení uniforem, které zahrnovaly u děvčat povolené pouze sukně.

Příkladem může být základní škola Dunedin North Intermediate na Novém Zélandu, která zrušila uniformy. Školačky si totiž stěžovaly, že k uniformám musejí nosit sukně. Podle nich se tím upevňují tradiční genderové stereotypy, kdy chlapec nosí kalhoty a dívka sukni.



## 8.2 Gender a politika ve 21. století

V současné společnosti již existuje pouze nemnoho států, ve kterých by rovnoprávnost mužů a žen nebyla ukotvena i v zákoně. U většiny legislativa nejen zakazuje diskriminaci z hlediska pohlaví, ale rovněž nařizuje rovnost šancí mužů a žen v usilování o volené a delegované funkce v politické i ekonomické sféře. Avšak i přes tyto posilující zákonná opatření je zastoupení žen v politice nízké. Lze tak (např. na příkladu České republiky) poukázat na rozpor mezi formálním principem rovnosti všech lidí zakotveným v ústavním systému a každodenní politickou realitou.

Postavení  
ženy v  
soudobé  
politice

Primární překážky, které většině žen brání prosadit se na politické scéně lze rozdělit na tři typy:



1. **Institucionální** – soudobý politický systém ženy nápadně znevýhodňuje, a to zvláště při sestavování stranických kandidátek. Hlavní roli zde hrají politické strany, protože právě ony rozhodují o pořadí kandidátů na kandidátních listinách. Převážná část parlamentních politických stran ve svých nominacích využívá tzv. pyramidní model o třech úrovních, ve kterém má hlavní slovo centrální vedení stran. Překážkou tedy není nízký počet žen v politických stranách, ale že pořad nedosahují klíčových pozic ve stranické hierarchii, a mají tak nízký podíl na výběru kandidátů.
2. **Individuální** – přetrvává pocit, že živatelem a hlavou rodiny je muž, žena pečuje o děti a domácnost. A i když se některé z nich podaří dosáhnout postavení ve vrcholové politice, jsou vnímány svými mužskými protějšky i samy navzájem jako méně profesionální a více identifikovány s humanitními sférami, jako je např. sociální politika, zdravotnictví nebo kultura. I přes jejich vzdělání a kvalitu obsazují v obou parlamentních komorách místa v méně prestižních výborech spadajících právě do „oblasti humanitní“ (kupříkladu hospodářský a rozpočtový výbor nemají žádnou členku).

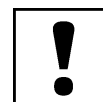


3. **Společenské** – do této kategorie spadá především veřejné mínění a názory veřejnosti na postavení žen ve vysoké politice.

Existují různé strategie pro zvýšení zastoupení žen v politice, např. legislativní opatření, vnitrostranická opatření, vzdělávací aktivity pro političky, informační kampaně, ženské politické frakce, síťování neboli spolupráce napříč politickými stranami, podpora sladování soukromého a pracovního života političek a politiků, bourání genderových stereotypů apod.

Strategie  
genderové  
rovnosti

Rovněž lze uplatnit některý z typů tzv. strategie genderové rovnosti. Můžeme hovořit o třech typech:

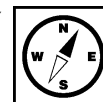


1. **rétorické strategie** – patří sem např. podpisy mezinárodních smluv či oficiální prohlášení.
2. **rovné příležitosti** - např. realizace aktivních opatření pro vyšší zastoupení žen, jako výcvikové aktivity, financování ženských politických aktivit nebo zvyšování obecného povědomí v této oblasti.
3. **pozitivní akce** – činnosti, které se snaží o dosažení rovných příležitostí mužů a žen „za cenu dočasného narušení rovných práv“ přičemž k nejnámějším z nich patří genderové kvóty.

Primárním cílem zavedení genderových kvót do politického systému dané země je zajištění určitého procenta žen v rámci kandidátní listiny, parlamentu, parlamentní komise nebo vlády. Každá krajina si toto procento určuje sama. Snahou kvótních systému je, aby ženy vytvořily alespoň kritickou hranici pro prosazování zájmů 30 %. Někde se však objevuje snaha o skutečnou genderovou rovnováhu v procentuálním poměru 50:50.

## 8.3 Gender a média

Média jsou nedílnou součástí lidské společnosti, podílí se na její formování a spoluvytváření. Mají značnou roli při tvorbě pohledu na život, odrážejí různé principy, hodnoty nebo priority společnosti.



V případě vlivu médií na jedince se mluví o **sociálně - psychologických primárních efektech**, o tzv. přímém ovlivnění chování či postoje mediálním nebo reklamním sdělením. Kolektivní domněnkou většiny studií o dopadu mediálních sdělení je, že lidé se orientují na upevnění svých názorů a svého konání, a proto vnímají informace, které podporují jejich postoje a uzavírají se alternativním sdělením. V případě dopadů na hodnotové postoje celé společnosti se mluví o **sociálně - psychologických sekundárních efektech** médií. Jsou tím míněny především dopady dlouhodobějšího charakteru, například ovlivnění politických postojů nebo společenského uspořádání.

Gender a  
médiá

V souvislosti s médii lze hovořit i o míře vlivu, které vyvíjí na jedince. Na dané téma bylo vypracováno několik teorií. Mezi ně se řadí i **teorie přímého a nepřímého účinku**.

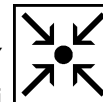
1. **Teorie přímého – krátkodobého - účinku** v sobě zahrnuje i teorii selektivního vlivu, jež se snažila pojmut velké množství proměnných, které vstupují do vztahu jedince a mediálního stimulu, jedná se o individuální a sociální diferenciaci a sociální vztahy.
2. **V teorii nepřímého – dlouhodobého – účinku** se vědci zaměřili na proces socializace, kdy podle nich mohou média na jednu stranu posilovat ostatní prostředky socializace, na druhou stranu mohou být hrozbou pro hodnoty vštěpované během socializace primární, jelikož mohou přenášet nevhodné modely chování spojené s reálnými zkušenostmi.

Média hrají od svých začátků klíčovou roli při šíření konkrétních definic genderových rolí a genderových vztahů, a to často ve formě stereotypů. Mediální sdělení předkládají velmi konkrétní představy o tom,

jak vypadají ženy a muži, jak se chovají i jaké jsou mezi nimi vztahy. Po celou svou historii například podrobně popisují perfektní ženu – její krásu, společenské role a její sexualitu a podobně i typického muže. Tato sdělení nabízí návody, jak mají ženy vypadat a jak na ně má být pohlíženo, jak se mají cítit a jaké chování se od nich očekává. Stručně řečeno, média prezentují konkrétní, relativně úzce vymezené genderové identity, na které mají ženy a muži aspirovat, a značně omezenou škálu vztahů mezi nimi.

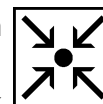
Ideální žena,  
ideální muž

Jedním z typických příkladů jsou noviny a časopisy, které většina lidí čte v průměru alespoň jednou týdně. Na prvních stránkách se většinou objevují muži, muži, kteří podnikají, pracují, muži vyjadřující se k důležitým oblastem společenského života. Muži jsou většinou v médiích zobrazováni v souvislosti s vědou, ekonomikou politikou či rozhodovacími procesy. Ženy pak bývají zobrazeny jako modelky, manželky a matky.



Profesionální mužská nadřazenost je zdůrazňována i tím, že novináři i novinářky jsou důslednější například při vyjmenovávání titulů a funkcí u mužů než u žen.

Další typickou ukázkou může být prezentace politiky v denním tisku, kdy se novináři aktivně podílejí na procesu konstruování jako sféry, která není pro ženy, a na vytváření obrazu politika jako muže. Na rozdíl o politiků, se téměř žádné interview s vrcholovou političkou neobejde bez „klasické“ otázky, jak se jí podařilo skloubit práci a rodinu. Standardní bývají i dotazy na manžela, partnera či milence. To vše vede k podezření, že se ženy na své postavení nedostaly jen díky svým profesním schopnostem, nebo že svou funkcí tak úplně neplní své „ženské povinnosti“.



Další rozdílností, která je viditelná právě v médiích, jsou nároky na vzhled, které jsou na ženy kladeny podstatně vyšší, než je tomu u mužů. Je nutné, aby ženy, které se jakýmkoli způsobem podílejí na tvorbě mediálních sdělení pro veřejnost, splňovaly ideály krásy a feminity. Tím opět podporují reprodukci těchto ideálů a mýtů, které nám nalhávají, že cosi jako krása objektivně a univerzálně existuje, že ženy jsou povinné ji ztělesňovat a muži vlastnit a že tento stav je nezbytný a přirozený. A protože ženská krása je v soudobé společnosti a kultuře projektována jako mladá krása, dochází k situaci, kdy se ženy přestávají v médiích objevovat přibližně o deset let dříve než muži.

Nároky na  
vzhled

Při pohlížení na média prizmatem genderu je možné stejně jako u organizace společnosti analyzovat mnohem více faktorů, které jsou určující pro sdělení, která v důsledku média prezentují veřejnosti či k tomu, jak je sdělení přijímáno a konzumováno. V této souvislosti se můžeme např. ptát: Kdo vlastní, a tedy kontroluje média? Kdo v médiích pracuje? Tato média však z velké části vedou muži, tedy je více šéfredaktorů, než šéfredaktorek. V souvislosti s médií, jejich vlivem, působení tvorbou a distribucí je možné najít nepřeberné množství dalších otázek a okruhů, které jsou předměty rozmanitých (nejen genderově orientovaných) výzkumů.

Je však nezpochybnitelné, že média jako jeden z nejvýznamnějších informačních kanálů se spolupodílejí na vytváření postojů a mechanismů chování, které v mnoha ohledech znevýhodňují ženy. Je prakticky nemožné se působení médií v životě vyhnout, jelikož každý sleduje televizi, pohybuje se na internetu, čte noviny a časopisy. Důkazem jejich vlivu nejen v oblasti genderu je chování politiků, obchodníků, ale i např. neziskových organizací, které v nich prezentují své zájmy působící na konzumenty. Média mohou zprostředkovávat jak informace objektivní a pravdivé, tak i zkreslené a lživé, proto je důležité na ně s tímto vědomím pohlížet.

*Jsmo si vědomi toho, že v současné společnosti existuje nemalé množství dalších témat, o kterých lze z pohledu genderové problematiky hovořit a diskutovat. Kvůli obsahové konzistenci textu a parametrům této studijní opory jsme se omezili pouze na výše zmíněné vybrané okruhy.*

## 8.4 Návrh aktivity pro aplikaci tématu v hodině



### Kouzelná hůlka

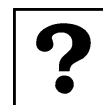
**Cílem** aktivity je uvědomit si pozitiva a negativa v životě obou pohlaví v současnosti. Na základě toho mohou žáci určit, zda jsou či nejsou spokojeni s konkrétní genderovou představou o jednotlivých pohlavích.

### Metodika

Žáci anonymně napíší seznam činností, které by chtěli realizovat, pokud by měli možnost stát se na časově omezenou dobu (24 hodin) opačným pohlavím. Učitel seznamy vybere a do další hodiny sestaví „žebříček“ toho, co by chtěli dělat muži v ženské roli a naopak. Po vyhodnocení je potřeba diskutovat o jednotlivých představách a ozřejmit proč se objevují stereotypní návrhy.

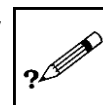
**Upozornění** – Aktivita velmi často vede k tomu, že žáci uvádí činnosti se sexuálním podtextem. Je dobré předem stanovit pravidla pro uvádění příkladů (i vzhledem k věku žáků) – tedy zda je či není možné uvádět varianty zaměřené na jiné než sociální aspekty pohlaví. Na druhou stranu příklady související s biologickou podstatou obou pohlaví jsou obvykle typickým produktem nevhodných společenských stereotypů či očekávání.

### Kontrolní otázky a úkoly:



1. Jaká jsou v současnosti hlavní pozitiva v právech a v postavení ženy ve společnosti na rozdíl od např. 19. stl.?
2. Vyjmenujte alespoň tři oblasti, ve kterých se lidé ve výchově dopouštějí genderové diskriminace.
3. Uveďte konkrétní příklady a diskutujte o možnostech jejich genderově korektních řešení.
4. Jaké jsou hlavní překážky, které v současnosti brání ženám prosadit se v politice?

Zamyslete se nad dalšími možnými tématy, ve kterých by bylo potřeba změnit genderové stereotypy (např. zdravotnictví, školství, transgender). Vyberte si jedno a napište seminární práci.



### Literatura:



ATKINSON, Rita L. et al. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 863 s. ISBN 80-85605-35-x.

BENARD, Cheryl. *Matky dělají muže: jak dospívají synové*. Praha: Pragma, 1997. 233 s. ISBN 80-7205-435-X.

CZECH, Lumír. *Společenské důsledky medializace skutečnosti*. 2010. [online]. [cit. 26. 7. 2017]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/spolecenske-dusledky-medializace-skutecnosti>

FIALOVÁ, Eva, SPOUSTOVÁ, Ivana a HAVELKOVÁ, Barbara. *Diskriminace a právo: [diskriminace na základě pohlaví a rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce z pohledu práva]*. [Praha]: Gender Studies, 2007. 46 s. ISBN 978-80-86520-20-9.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.

FINKIELKRAUT, Alain. *Destrukce myšlení*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1993. 112 s. ISBN 80-7108-063-2.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 158 s. Gender sondy; sv. 1. ISBN 80-7277-263-5.

RAKUŠANOVÁ, Petra. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* [online]. [cit. 12. 7. 2017]. Dostupné z: <http://padesatprocent.cz/docs/zeny-labyrint-muzu.pdf>

RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.

SHEU, Ursula. *Nenarodíme sa ako dievčatá, urobí nás nimi*. [online]. [cit. 25. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/aspekt-12000-nerodime-sa-ako-zeny-stavame-sa-nimi>

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. a VLKOVÁ, Klára, ed. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Vyd. 1. Praha: Otevřená společnost, 2005. 191 s. ISBN 80-903331-2-5.

SVOBODOVÁ, Lucie. *Novozélandské školačky vyhrály boj proti genderovému stereotypu, mohou si vybrat uniformu se sukni nebo kalhotami*. 2007. [online]. [cit. 4. 7. 2017]. Dostupné z: <https://www.seznam.cz/zpravy/clanek/novozelandske-skolacky-vyhraly-boj-proti-genderovemu-stereotypu-mohou-si-vybrat-uniformu-se-sukni-nebo-kalhotami-29238>

SUCHÝ, Adam. *Mediální zlo - mýty a realita: souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. 168 s. Psyché; sv. č. 49. ISBN 978-80-7254-926-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VRÁBLIKOVÁ, Kateřina. *Vliv volebních systémů na politickou reprezentaci žen v postkomunistických zemích*. 2007. [online]. [cit. 2. 8. 2017]. Dostupné z: [http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/004/EVS\\_02\\_02\\_2.pdf](http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/004/EVS_02_02_2.pdf)

WOLF, Naomi. *Mýtus krásy*. Vyd. 1. Bratislava: Aspekt, 2000. 352 s. 8085549158

ZORMANOVÁ, Lucie. *Vytváří raná výchova rozdíly mezi dívkami a chlapci?* [online]. [cit. 4. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-15.html>